

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ
ФЕДЬКОВИЧА**

Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
кафедра практичної психології

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗПОДІЛУ РОЛЕЙ
У МОЛОДІЙ СІМ'Ї**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконала:

студентка 2 курсу, 622 групи
Міноцька Валентина Олександрівна

Керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент **Канівець Т.М.**

*До захисту допущено:
на засіданні кафедри
протокол № __ від _____ 2023 р.
Зав. кафедрою _____ доц. Радчук В.М.*

Чернівці – 2023

АНОТАЦІЯ

Міноцька В.О. Психологічні особливості розподілу ролей у молодій сім'ї – Кваліфікаційна робота.

Сім'я є складним соціокультурним феноменом. Вона репрезентує майже всі сторони людського життя і сягає всіх рівнів соціальної практики: від індивідуального до соціально-історичного, від матеріального до духовного. На сучасному етапі життя українського суспільства сім'я та сімейне благополуччя посідають чільне місце серед переліку людських цінностей. Можна зазначити, що представниці жіночої статі орієнтовані на створення сім'ї та особисті переживання, водночас чоловіки основною можливістю реалізувати себе в діяльності вважають забезпечення для себе матеріально. Така тенденція може свідчити про традиційний розподіл чоловічих і жіночих ролей в українському суспільстві.

У ході теоретичного аналізу досліджуваної проблеми узагальнено наукові підходи до визначення питання про найбільш типові сімейні та шлюбні ролі подружжя, основні фактори готовності до шлюбу, мотиви створення сім'ї, види та психологічні особливості подружніх пар.

Проведене емпіричне спрямоване визначення основних розподілу ролей подружніх пар у молодій сім'ї. За результатами дослідження ми зрозуміли, гармонійне поєднання в розподілі ролей між подружжям спостерігалися за всіма сімейними цінностями, а для таких вибірок, як виховання дітей, організація розваг, господарська діяльність, статевий партнер має вагоме значення і позитивно впливає на гармонію стосунків у молодій сім'ї.

Ключові слова: молоде подружжя, сімейні ролі, сім'я, фактори готовності до шлюбу, мотиви створення сім'ї.

ABSTRACT

Minotska V.O. **Psychological peculiarities of role distribution in a young family** – Qualification work.

The family is a complex socio-cultural phenomenon. It represents almost all aspects of human life and reaches all levels of social practice: from individual to socio-historical, from material to spiritual. At the present stage of Ukrainian society, family and family well-being occupy a prominent place among the list of human values. It can be noted that women are focused on creating a family and personal experiences, while men consider material security to be the main opportunity to realize themselves in their work. This trend may indicate the traditional distribution of male and female roles in Ukrainian society.

In the course of the theoretical analysis of the problem under study, the following are summarized scientific approaches to defining the most typical family and marital roles of spouses, the main factors of readiness for marriage, motives for starting a family, types and psychological characteristics of married couples.

An empirical study was conducted to determine the main distribution of roles of married couples in a young family. According to the results of the study, we realized that a harmonious combination in the distribution of roles between spouses was observed for all family values, and for such samples as raising children, organizing entertainment, economic activities, the sexual partner is important and has a positive effect on the harmony of relations in a young family.

Key words: young spouses, family roles, family, marriage readiness factors, motives for starting a family.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ СІМЕЙНИХ РОЛЕЙ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТА ЗАРУБІЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ.....	5
1.1. Психологічна характеристика сучасної сім'ї.....	8
1.2. Психологічні особливості готовності молоді до шлюбу	8
1.3. Мотиви створення сім'ї.....	13
1.4. Види та психологічні особливості подружніх пар молодої сім'ї.....	21
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗПОДІЛУ РОЛЕЙ У МОЛОДІЙ СІМ'Ї.....	26
2.1. Відбір та проведення емпіричного дослідження.....	26
2.2. Порівняльний аналіз ціннісних орієнтацій за методикою М. Рокича.....	35
2.3. Результати дослідження розподілу ролей у сім'ї за методикою Ю. Альшиної, Л. Гозман, Є. Дубовської.....	39
2.4. «Діагностики рівня суб'єктивного контролю» Дж. Роттера (адаптація Є. Бажина, С. Голинкіної, А. Еткінда).....	47
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	52
ДОДАТКИ.....	57

ВСТУП

Розбудова нової, незалежної держави Україна неможлива без зміцнення інституту сім'ї, який у своєму повсякденному досвіді сконцентрував споконвічні соціально-особистісні проблеми та цінності, акумулював невичерпний психолого-педагогічний потенціал, сконцентрував традиційні й оригінальні виховні тактики життя та стратегії. Виконуючи головну роль в архітектоніці людського буття, вона має свої механізми і закономірності, структурно-функціональні виміри, внутрішні і зовнішні детермінанти, психологічний мікроклімат, цілу систему унікальних духовних і матеріальних цінностей, через які сприймається увесь світ.

Широке коло питань, пов'язаних із проблемами сім'ї, становленням шлюбно-сімейних стосунків та врахуванням шлюбної сумісності досліджували Т.В. Андрєєва, О.І. Бондарчук, Л.Я. Гозман, С.І. Холод, І.В. Гребенников, В.П. Кравець, А.Б. Коваленко, С.В. Ковальов, В.М. Левицький, В.М. Радчук, Є.Ф. Рибалко, Є.Ф. Попова, В.Г. Постовий, В.О. Сисенко, О.М. Юрасова та багато інших [25].

Науковці у своїх працях зазначають: «Сім'я є основою держави, оскільки рушійною силою життя є стосунки між чоловіком і жінкою. Будучи одним з головних інститутів суспільства, першою сходинкою соціалізації людини, сім'я розвивається і змінюється разом з навколишнім світом, по своєму реагуючи на вимоги часу, реагуючи на суспільні потреби і водночас формуючи їх» [5].

Сім'я – є основою та невід'ємною частиною оточуючого середовища і міцно пов'язана із суспільством, оскільки кожен її член належить до різних соціальних груп; колективами, організаціями, громадськими об'єднаннями, політичними партіями, вступає у відносини з підприємствами торгівлі, охорони здоров'я, місцевими органами влади, сусідами тощо. Характеризується певними соціальними нормами, санкціями, моделями поведінки, правилами та обов'язками, які регулюють відносини між

подружжям, батьки та діти. Сім'я активно впливає на життя в оточуючому середовищі і відграє досить вагоме місце для країни бо саме їй належить відтворення особистості в ній, продовження роду людського. На неї покладаються великі обов'язки у вихованні дітей і підлітків, у фізичному та духовному розвитку особистості. Функціонування людини як живої істоти передбачає реалізацію різноманітних потреб. Деякі з них може задовольнити доросла людина самостійно, деякі – тільки разом з кимось, а саме при створенні сім'ї.

Сім'я є результатом і творцем цивілізації. Вона займає важливе місце в людському суспільстві. Протягом всієї історії шлюбна сумісність була запорукою стабільності в державі. Практика показує, створення сім'ї щодо розвитку психологічної готовності молоді часто залежить від багатьох факторів суб'єктивного і об'єктивного характеру. Для того, щоб вплив цих факторів був позитивним, необхідно їх виявлення та комплексне вивчення. Адже низький рівень психологічної готовності молодих людей до створення сім'ї є причиною прийняття невірних рішень та створення нестабільних шлюбів. Це, у свою чергу, негативно позначається на їх психічному самопочутті, поведінці та діяльності [15].

Підготовка молодих людей до створення сім'ї – це формування в них певного комплексу почуттів, рис характеру, готовності людини брати на себе нові обов'язки по відношенню до свого партнера по шлюбу та майбутніх дітей, розуміння своїх обов'язків і прав інших людей є дуже важливим. для міцності шлюбу.

Етичний обов'язок у сімейних стосунках означає також відповідальність за поведінку іншої людини, за виховання дітей, повагу до гідності шлюбного партнера, визнання принципу рівноправності у стосунках між людьми тощо. Вступ до шлюбу потребує істотної зміни способу життя молоді, що пов'язане з необхідністю узгоджувати і узгоджувати ритм свого життя з ритмом життя іншої людини. Спільне проживання вимагає постійної

координації дій партнерів, від чого залежить стабільність подружнього життя.

Мета дослідження – вивчити та дослідити психологічні особливості розподілу ролей подружніх пар у молодій сім'ї.

Об'єктом дослідження – сімейні ролі у молодого подружжя.

Предметом дослідження – психологічні особливості розподілу ролей у молодій сім'ї.

Гіпотеза дослідження існують відмінності у розподілі сімейних ролей молодого подружжя.

Для досягнення мети ми визначили наступні **завдання**:

- Здійснити аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури присвяченої питанню особливостей сімейних ролей у подружніх пар молоді сім'ї.
- Розкрити основні фактори готовності до шлюбу та мотиви створення сім'ї.
- Провести емпіричне дослідження психологічних особливостей функціонування молодих сімей.

Для дослідження даної проблематики ми використали такі методи як: спостереження, теоретичний аналіз опису літературних джерел, бесіда, тестування, експеримент, методи математичної статистики.

Для вирішення поставлених завдань використовувався комплекс психодіагностичних методик:

1. Методика «Ціннісні орієнтації», М. Рокича.
2. Методика «Розподіл ролей у сім'ї», Ю. Альошина, Л. Гозман, Е. Дубовська.
3. «Діагностики рівня суб'єктивного контролю», Дж. Роттера (адаптація Є. Бажина, С. Голинкіної, А. Еткінда).

Структура роботи: вступ, 2 розділи (теорія та практика) з параграфами, висновки, список використаної літератури, рисунки, додатки. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить – 70 сторінок.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ СІМЕЙНИХ РОЛЕЙ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТА ЗАРУБІЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

1.1. Психологічна характеристика сучасної сім'ї

Із соціально-психологічної точки зору сім'я – це невелика соціальна група людей, заснована на шлюбі та (або) кровному спорідненні і функціонуюча на основі спільного побуту, матеріальної та моральної взаємодопомоги [5].

Сім'я, розглядається як мала соціальна група у рамках феноменів, про які в соціальній психології накопичено великий матеріал (процеси спілкування, інтеграції, соціальної перцепції, механізми і концепції групової динаміки і т.д.).

Науковці, Коваленко А., Радчук В. зазначають: «Сім'я як невелика група має певні характеристики» [27]:

- жорсткі нормативні установки сімейних стосунків, які визначаються наявністю в кожній культурі чітко визначених уявлень про те, коли найбільш доцільно створювати сім'ю, якими повинні як складаються відносини між подружжям, батьками і дітьми, як розподіляються обов'язки в сім'ї тощо;

- крім того, сім'я безпосередньо залежить від соціальних інститутів, які регулюють порядок укладення та розірвання шлюбу, особливі права та привілеї, застосування певних санкцій (наприклад, позбавлення батьківських прав) тощо;

- чітко виражена неоднорідність складу сім'ї за статтю, віком, що зумовлює різні потреби, ціннісні орієнтації членів сім'ї тощо;

- замкнутість сімейної групи, що зумовлена певною конфіденційністю стосунків, обмеженою можливістю та чіткою регламентацією входження нових родичів у сім'ю, не тільки це, але іноді й неможливість виходу з сім'ї. (наприклад, неможливо припинити об'єктивно існуючу спорідненість);

- чітко виражена поліфункціональність сім'ї, яка часто пов'язана з великою кількістю сімейних ролей, численними аспектами сімейного життя, які носять суперечливий характер;

- «історичність», тобто на життя сім'ї впливають не тільки якісні етапи її розвитку (залицяння, народження дітей і т. д.), а й безпосередній досвід сімейного життя дорослих членів сім'ї в їхніх батьківських сім'ях, коли вони самі були дітьми;

- чітко виражена емоційність сімейних стосунків, що має абсолютний характер, що зумовлює велика суб'єктивна важливість багатьох, навіть об'єктивно незначущих сторін сімейного життя визначає (з урахуванням впливу певних культурних стереотипів) успіх або невдачу в сім'ї виключно значущі для людини, що впливають на її світогляд, психічний і соматичний стан здоров'я.

Негативно впливають на психічне та соматичне здоров'я індивіда такі характерні сімейні переживання [43]:

- глобальна сімейна незадоволеність, фрустрація через різкі розбіжності між очікуваннями особистості реальними умовами життя в сім'ї; в той же час характер впливу незадоволення багато в чому залежить від рівня усвідомлення цього стану. Якщо невдоволення сім'єю усвідомлюється, воно переходить у відкриті конфлікти між подружжям, взаємну агресію, якщо невдоволення не усвідомлюється, а подружжя стверджує, що все нормально, пояснюючи негаразди в сім'ї виключно зовнішніми об'єктивними обставинами, це часто призводить до неврозів, депресії, алкоголізму, акцентуацій характеру та ін.;

- так звана сімейна тривожність, яка проявляється у загострених страхах за здоров'я, певні особливості спілкування та поведінки членів сім'ї та відчуття безпорадності, неспроможності запобігти несприятливому розвитку подій;

- почуття провини, пов'язане з сім'єю, коли індивід вважає себе (свідомо чи несвідомо) винуватцем сімейних негараздів і в силу характерних

особливостей схильний сприймати поведінку інших членів сім'ї як осудну, хоча насправді це не так;

- надмірне нервово-психічне напруження, пов'язане зі значними перешкодами в задоволенні потреб сім'ї, коли навіть помітні зусилля особистості не дають бажаних результатів, породжуючи внутрішній конфлікт, який особливо загострюється, коли сім'я висуває суперечливі вимоги до цього члена сім'ї та покладає на нього відповідальність за їх дотримання [16].

Від стану здоров'я молодих людей, які одружуються, значною мірою залежить готовність до створення сім'ї та її благополуччя. Здоровий спосіб життя сприяє розвитку духовної культури людини, зміцненню внутрішньо-сімейних стосунків, підтримці доброзичливих і високоморальних стосунків з оточенням, а також дозволяє людині набагато легше долати психоемоційні труднощі та стресові ситуації, які іноді виникають у сімейному житті.

Враховуючи наведену характеристику сім'ї, виділимо чисельність функцій які є характерними для життєдіяльності, пов'язаних із задоволенням потреб сім'ї:

- функції економічного спрямування – здебільшого на забезпечення матеріально-господарських і побутових потреб;
- регулятивна, що полягає в регулюванні відносин між членами сім'ї на основі моральних норм через первинний соціальний контроль, реалізацію особистого авторитету і влади;
- спрямованість репродуктивної функції впливає на народження дітей і продовження роду людського;
- статевий, який передбачає здійснення статевих стосунків подружжя, досягнення ними статевого задоволення;
- реалізація виховної полягає у трьох аспектах – соціалізація дитини первинна; вплив дітей на батьків постійний; виховний процес активно впливає на систему взаємостосунків у сімейній групі на кожного її члена;

- комунікативна, яка задовольняє потреби членів сім'ї у спілкуванні та взаємодії один з одним і суспільством, багато в чому визначаючи характер сприйняття останнього;

- рекреаційна, яка передбачає організацію дозвілля та відпочинку;

- психотерапевтична, яка реалізується у двох аспектах – «погляджування» (доброта та увага один до одного) та «розумування» (розуміння та допомога один одному в оцінці позицій з важливих питань, підтримка іншого в його самореалізації та особистісному розвитку).

Перелічені функції настільки тісно взаємозалежні, що жодна з них не може бути визнана основною.

Виховна функція, на думку науковців сильно пов'язана і не тільки з репродуктивною функцією, але і має значення через комунікативну, тому що декілька дітей у сім'ї характеризують як умовою повноцінного формування її, забезпечуючи при цьому досвід взаємодії дитині розглядається, як «по горизонталі», так і по «по вертикалі», але і репродуктивна функція також має свої характерні властивості та залежить від ще інших функцій сім'ї: психологічна, статева, економічна, соціальна та ін.

При цьому особливого значення набуває психотерапевтична функція, яка розглядається як критерій оцінки подружніх стосунків, а також психологічний інструмент їх регуляції [12].

Психологічні дослідження молодих сімейних вказують на те, що будь-яка функція є значущою і досить вагомою. Важливий і той факт, в яких умовах проживає молода сім'я, місце проживання, хто проживає поруч з рідних чи разом у приватному будинку і т.д.

Навчання, яке передбачає тривалу спільну діяльність молодих людей, багато в чому визначає характер стосунків, у тому числі можливість створення романтичних стосунків між ними [46].

Дошлюбні уявлення молоді ґрунтуються переважно на досвіді родини батьків, а також друзів чи знайомих. Батьки, чиє подружнє життя склалося успішно, служать для дітей яскравим і переконливим прикладом того, як має

будуватися гармонійне життя чоловіка і дружини. Однак ці уявлення поверхневі і не відповідають дійсності. Наприклад, опитування молодих людей, які створили сім'ю, показує, що вони теоретично уявляли, як організувати домашнє господарство, але їм було важко це зробити на практиці.

Молодь, створюючи сім'ю, звичайно ж, думає про матеріальні та житлові проблеми. Погані матеріальні умови життя часто посилюють конфліктні ситуації, що виникають з різних причин [5].

Вступ у шлюб потребує суттєвої зміни способу життя, що є наслідком необхідності поєднувати навчання з сімейними турботами, координувати, адаптувати ритм свого життя до ритму життя іншої людини.

Отже, підготовка молоді до створення сім'ї – це формування певного етичного комплексу почуттів, рис характеру, готовності взяти на себе нові обов'язки по відношенню до свого подружжя та майбутніх дітей.

1.2. Психологічні особливості готовності молоді до шлюбу

Структура сім'ї відіграє неабияке характерне значення. До неї входять – склад і чисельність членів сім'ї, а також ціла система сімейних відносин, яка включає відносини споріднення, влади, горизонтальні (чоловік-дружина) і вертикальні (батьки-діти). стосунки, рольова взаємодія як сукупність установок, норм і зразків поведінки, що характеризують одні члени сім'ї у ставленні до інших членів сім'ї [29].

У структурі сім'ї виділяють структуру сімейних ролей, сімейні підсистеми і межі між ними, які є своєрідними механізмами виконання сім'єю своїх функцій.

Структура сімейних ролей диктує членам сім'ї, що, коли і в якій послідовності вони повинні робити, вступаючи в стосунки. Повторювані взаємодії визначають стандарти взаємодії, які, у свою чергу, визначають, з ким і як взаємодіяти. Так, роль матері – це перш за все виховання дітей. Стандарти (норми) взаємодії регулюють її поведінку, тобто коли заохочувати, а коли карати дитину.

«Якщо мати погано виконує свою роль, порушує норми взаємодії, це тягне за собою соціальні санкції – зовнішні (осуд оточуючих) або внутрішні (коли мати відчуває, що не любить дитину і карає себе за це» [15].

Сімейні підсистеми являють собою диференційований набір сімейних ролей, який передбачає вибіркове виконання сімейних функцій. У кожній сімейній підсистемі існують певні правила, які визначають, хто і як виконує сімейні функції, тобто зовнішні (сімейні) і внутрішні (індивід) межі сім'ї. Наприклад, батьківська підсистема передбачає прийняття певних рішень щодо дочірньої підсистеми. Інші системи відрізняються за статтю, віком, цінностями та інтересами. Таким чином, члени сім'ї можуть бути членами відразу кількох сімейних підсистем – батьківської, подружньої, дитячої, чоловічої, жіночої тощо [11].

У шлюбній підсистемі виділяють чотири основні шлюбні ролі – «статевий партнер», «друг», «охоронець», «захисник», під час виконання яких реалізуються відповідні потреби: статеві, побутові, потреби в емоційному зв'язку, теплі стосунки, догляд. Водночас характер подружніх стосунків багато в чому визначається взаємодоповнюваністю цих ролей (наприклад, якщо один із партнерів має сильну потребу в захисті, інший повинен виконувати роль захисника, щоб задовольнити цю потребу).

Згідно з іншою класифікацією, виділяють традиційні подружні ролі, товариські ролі та ролі партнерів, від узгодженості яких залежать особливості стосунків подружжя. Так, традиційні ролі передбачають народження та виховання дітей з боку дружини, створення домашнього затишку та ведення домашнього господарства, адаптацію до залежності та толерантність до обмежень у сфері діяльності. З боку чоловіка вимагається прийняття основних рішень, підтримка сімейної влади та контролю, економічна безпека та захист сім'ї, емоційна вдячність дружині за адаптацію до залежності.

Соціальні ролі вимагають від подружжя моральної підтримки та сексуального задоволення, живого та цікавого спілкування один з одним та оточуючими. Ролі партнерів вимагають від дружини та чоловіка економічного вкладу в сім'ю відповідно до розміру заробітку, спільної відповідальності за дітей, участі в веденні домашнього господарства та розподілу юридичної відповідальності [17].

Розглянемо найбільш типові сімейні ролі подружжя [16].

1. Відповідає за матеріальне забезпечення сім'ї. Така роль визначає набір обов'язків, пов'язаних із забезпеченням сім'ї необхідного рівня добробуту.

2. Господар-господиня. Виконання цієї ролі передбачає організація та ведення домашнього господарства.

3. Відповідає за збереження родинних зв'язків. Реалізація цієї ролі забезпечує організацію спілкування з рідними, участь у сімейних ритуалах і обрядах.

4. Організатор сімейної субкультури. Ця роль спрямована на формування в членів сім'ї певних культурних цінностей, інтересів і захоплень.

5. Організатор розваг. Виконання цієї ролі передбачає ініціювання та організацію сімейного дозвілля.

6. Статевий партнер. Ця роль пов'язана з проявом активності в сфері сексуальних відносин.

7. Відповідальний за догляд за дітьми. Виконання цієї ролі передбачає забезпечення дитини фізичним і психічним комфортом у перші роки її життя.

8. Вихователь. Ця роль передбачає розвиток особистості дитини.

9. Сімейний «психотерапевт». Ця роль включає дії, спрямовані на вирішення особистих проблем членів сім'ї.

Зміна ролей у сім'ї може змінюватися через певні обставини і залежить від (народження дитини), специфіки професіонала діяльності тощо.

Виділяють такі умови розподілу ролей між подружжям [11]: здатність виконувати певні сімейні ролі; прийнятність ролі або набору ролей для того, хто їх виконує; здатність задовольняти власні потреби та потреби інших членів сім'ї через виконання певних ролей.

Недотримання цих умов призводить до формування патологічних сімейних ролей, які психологічно травмують членів сім'ї. Наприклад, коли сім'ї потрібно виразити негативні емоції, один член сім'ї вибирається цапом відбувайла.

Крім того, якість виконання сімейних ролей багато в чому залежить від міжособистісних відносин і пов'язаних з ними міжособистісних ролей. («Попелюшка», «Клоун», «Красень» та ін.).

Особливості рольових і міжособистісних відносин членів сім'ї, їх взаємодії відображаються на емоційному рівні і відносно стабільному психічному стані (настрої) сім'ї, тобто на її психологічному кліматі.

Психологічний клімат сім'ї, в свою чергу, впливає на міжособистісні стосунки її членів, їх сприйняття світу, самооцінку, саморегуляцію себе як особистості, життєздатність сімейного колективу в цілому.

З огляду на вищесказане виділяють сім'ї зі сприятливим і несприятливим психологічним кліматом.

Сім'ї зі сприятливим психологічним кліматом характеризуються згуртованістю, доброзичливістю і, разом з тим, високою вимогливістю подружжя один до одного, відповідальністю, почуттям захищеності та емоційного задоволення в сім'ї.

Важливим показником сприятливого психологічного клімату сім'ї є прагнення до спільного вирішення сімейних проблем, проведення дозвілля з одночасною відкритістю сім'ї, її широкими соціальними контактами.

Сім'ї з несприятливим психологічним кліматом характеризуються насамперед напруженістю або навіть конфліктністю міжособистісних стосунків, коли члени сім'ї негативно ставляться один до одного, їм властиве відчуття незахищеності, емоційного дискомфорту від перебування в сім'ї [31].

Залежно від ступеня неблагополуччя виділяють конфліктні сім'ї, в яких існують протиріччя між інтересами, потребами і бажаннями членів сім'ї, що породжує сильні і тривалі негативні емоції; криза, коли потреби та інтереси зустрічаються особливо сильно, оскільки вони стосуються найважливіших сфер сімейного життя; проблемні, які потребують допомоги у конструктивному вирішенні конфліктів, у подоланні об'єктивних складних життєвих ситуацій (наприклад, відсутність житла та засобів до існування) при збереженні загальної позитивної сімейної мотивації.

Родини можуть бути різними: за якістю зовнішніх і внутрішніх ознак. Члени таких сімей настільки тісно пов'язані між собою через страх розпаду,

що це зменшує можливості для індивідуального зростання. Проблеми, що виникають в результаті заплутаних, неконструктивних відносин, не вирішуються через жорсткі зовнішні кордони сім'ї, відсутність достатніх контактів з оточенням. У таких сім'ях велика небезпека психосоматичних захворювань [2].

За структурою влади розрізняють *авторитарні, демократичні та ліберальні сім'ї*.

Авторитарна сім'я характеризується суворим і беззаперечним підпорядкуванням одного з подружжя другому, а дітей – батькам.

Демократична сім'я заснована на взаємоповазі членів сім'ї, спільному вирішенні всіх важливих питань.

У ліберальній сім'ї спостерігається розпущеність, відчуженість членів сім'ї один від одного, байдужість до справ і почуттів оточуючих.

Залежно від розподілу ролей розрізняють традиційні (патріархальні або матріархальні) сім'ї, в яких один із подружжя є внутрішньо-сімейним лідером, більш активним учасником подружніх стосунків і стосунків із суспільством, і егалітарні (від фр. – рівність), в якому ролі розподіляються з урахуванням конкретних інтересів і можливостей партнерів. При цьому відбувається вирівнювання функцій подружжя і відносно самостійне становище дітей.

Типологія сімей за демографічними ознаками визначається:

- за кількістю дітей – багатодітна сім'я, середньодітна, малодітна, бездітна або сімейна сім'я;
- наявність або відсутність подружньої пари – повної або неповної сім'ї;
- відсутність і наявність в сім'ї старших і побічних родичів – складна або нуклеарна (від лат. – ядро) сім'я.

Виділяють також сім'ї з різним виховним потенціалом [13]:

- міцна виховна, тобто зі сприятливою моральною атмосферою сім'ї;

- освітньо-стабільні, де створюються в цілому сприятливі можливості для виховання, а труднощі, що виникають у сім'ї, недоліки можуть виправлятися через підтримку інших соціальних інститутів, насамперед школи;

- виховно-нестійкі, які характеризуються неправильною виховною позицією батьків (наприклад, надмірною опікою) при відносно високому загальному виховному потенціалі сім'ї;

- виховно-слабкі з втратою контакту з дітьми та контролю над ними, коли батьки з різних причин (через слабе здоров'я, перевантаженість роботою, низький рівень освіченості та психолого-педагогічної компетентності) не можуть належним чином виховувати дітей, підкоряючись своєму впливу груп однолітків.

З психолого-педагогічної точки зору, слабовиховні сім'ї з постійною конфліктною атмосферою, слабовиховні з агресивно-негативною атмосферою, де домінує агресивність і жорстокість, маргінальні з алкогольною та сексуальною деморалізацією, правопорушники, кримінальні, психічно обтяжені, негативний вплив на формування особистості дитини.

За стадією формування розрізняють родини [17]:

- молоді (до 9 років), для якої в психологічному аспекті важливе ставлення подружжя один до одного і до спільного сімейного життя;

- середній (10-19 років), що характеризується стабільними стосунками в сім'ї, усталеним розподілом ролей і обов'язків, наявністю дорослих і відносно самостійних дітей;

- зрілі (понад 20 років), для яких характерне підвищення значення подружніх стосунків, зокрема за рахунок набуття дітьми самостійності та самостійності.

Виконання виховної функції сім'ї ускладнюється такими причинами:

- через відсутність у дитини досвіду спілкування з людьми різного статусу (брати, сестри, старші родичі);

- через труднощі засвоєння суспільних цінностей, накопичених старшими поколіннями, відносну ізольованість від старших родичів;
- через можливу суперечливість виховних впливів у результаті передачі батьками права на виховання іншим соціальним інститутам [35].

Нуклеарні сім'ї висувають підвищені вимоги і до подружніх стосунків. Простіша структура такої сім'ї, обмеженість внутрішньо-сімейних стосунків вимагають одночасного виконання кількох сімейних ролей (найчастіше суперечливих), призводить до підвищення інтенсивності та емоційності стосунків, підвищення ступеня взаємозалежності подружжя та їх особиста відповідальність за долю шлюбу. Психологічний простір нуклеарної сім'ї звужується, а питома вага особистісних якостей кожного з подружжя зростає [50].

Основні фактори готовності до шлюбу. Аналізуючи мотиви вибору шлюбного партнера Є. Юрасова вказує на те, що вибір партнера може бути зумовлений різноманітністю як здорових, так і невротичних потреб. Від цього багато в чому залежатиме успіх подальшого розвитку міжособистісних стосунків партнерів [30].

Практика показує, що досить часто молоді люди вважають, що легше створити сім'ю під час навчання, особливо дівчатам, оскільки згодом їхні можливості значно зменшуються (через збільшення віку, зміну місця проживання, що ускладнює навчання), знайти шлюбного партнера тощо.

Такі думки при аналізі науковців студентської молоді зумовлені тим, що перш за все, специфікою середовища вищого навчального закладу, в якому тривалий час (4-5 років) зосереджена молодь віком від 17 до 24 років, об'єднана спільною діяльністю.

До основних характеристик спільної діяльності можна віднести такі:

- перебування її учасників в одному просторі й часі, що дає змогу спілкуватися, обмінюватися діями, інформацією, стосунками;
- наявність єдиної мети, що відповідає спільним інтересам і сприяє реалізації потреб кожного з учасників групового процесу.

На думку Т. Афанасьєва: «Сучасні наречені, перш за все, шукають у майбутніх супутниках інтелект, тобто дуже складний комплекс найвищих людських якостей. Це інтелект, ерудиція, чуйність, тактовність, внутрішня і зовнішня культура. Ставлення до жінки як до товариша, турбота про родину та дітей, потім – розумна воля, працьовитість, тверезість, почуття гумору, прагнення до всебічної досконалості, а також фізична краса» [3].

Готовність молоді до створення сім'ї є складним психологічним утворенням, яке залежить від багатьох суб'єктивних і об'єктивних факторів. Важливо, що основними суб'єктивними факторами є:

- вік (сприятливий для сімейного життя та народження дитини);
- темперамент і характер (ставлення людини до своїх обов'язків, інших людей і себе);
- мотивація (наприклад, бажання стати самостійним і незалежним від батьків, страх самотності, бажання мати сексуального партнера і реалізувати свої еротичні фантазії, страх втратити привабливого партнера, бажання мати дітей і т.д.);
- рівень освіти (у тому числі з питань сімейно-шлюбних відносин);
- соціальна зрілість (засвоєння зразкових норм сімейного та подружнього життя, які визначають спрямованість і характер взаємодії в майбутньому шлюбі).

Що стосується основних об'єктивних факторів, то ними є:

- вплив громадської думки (наприклад, не залишитися «старою дівою»);
- широкі можливості вибору шлюбного партнера (у навчальному закладі навчаються сотні юнаків і дівчата одного віку);
- приклад друзів (які вже створили свою сім'ю);
- прагнення батьків не упустити вигідну кандидатуру на шлюб дитини;
- бажання батьків позбавити сина (дочку) можливості вести розпусний спосіб життя тощо;
- стан матеріального благополуччя (можливість матеріально забезпечувати сім'ю, наявність житла).

1.3. Мотиви створення сім'ї

Численні дослідження соціологів, психологів, педагогів показують, що стабільну сім'ю можна створити, якщо молоді люди готові до сімейного життя. Поняття «готовність до сімейного життя» включає соціально-етичну, мотиваційну, психолого-педагогічну готовність. Водночас мотиваційна готовність до сімейного життя включає любов як основний мотив створення сім'ї, готовність до самостійності, почуття відповідальності за сім'ю тощо [38].

Результати дослідження молодих сімей свідчать про те, що набір дошлюбних факторів, які спонукають молодь до створення шлюбу, можуть бути різними.

Дослідниця Т. Суськова до таких факторів відносить:

- перше враження один про одного;
- місце та ситуації знайомства молодих людей;
- соціально-психологічні особливості осіб, які вступають у шлюб;
- тривалість періоду залицяння;
- ініціатор пропозиції шлюбу (юнак, дівчина, батьки, друзі тощо);
- час подумати про пропозицію одружитися;
- ситуація реєстрації шлюбу;
- вік майбутньої сімейної пари;
- батьки та їх ставлення до створення шлюбу дітьми;
- динамічні та характерологічні особливості майбутньої подружньої пари;
- сімейні стосунки з братами і сестрами.

Позитивно на створення шлюбу впливає знайомство на роботі чи в навчальному закладі, спільне позитивне перше враження, термін знайомства від року до півтора років [22, 50].

Мотиви створення сім'ї серед суб'єктивних факторів особливе місце займають взаємостосунки на думку дослідників, таких мотивів може бути один або декілька.

Наприклад, С. Ковальов виділяє п'ять основних мотивів:

1. любов;
2. духовна близькість;
3. матеріальний розрахунок;
4. психологічний конформізм;
5. моральні міркування [17].

Любов займає особливе місце в цьому переліку мотивів. Це пояснюється тим, що це досить складний комплекс переживань, які відрізняються за змістом. Цю думку підтверджує трикомпонентна теорія кохання Р. Штернберга, у якій любов поділяється на три складові:

- близькість;
- пристрасть;
- зобов'язання.

У той же час близькість може проявлятися в спільності інтересів, думок, почуттів і готовності ними ділитися [25, 21].

Враховуючи те, що молоді люди мають спільні інтереси, спільне проведення часу (на роботі, у бібліотеках, на відпочинку), все це може сприяти переходу залицяння в кохання. Проте в молодіжному середовищі проблематичним може бути вміння віддатися партнеру, зберігати йому вірність, відмовлятися від інших варіантів.

Оскільки мова йде про мотиви молодих людей до створення сім'ї, то варто звернути увагу на те, що деякі дослідники (Н.І. Оліфірович, Т.О. Зінкевич-Кузьмкіна, Т.Ф. Велента) виділяють поняття неадекватної мотивації до створення шлюбу, що може постати як можливість заповнити дефіцит (через бажання позбутися відчуття самотності та непотрібності, неотриманої любові, уваги та турботи); спосіб відокремлення від батьківської сім'ї (здобуття незалежності); спосіб подолання певної кризи (помститися

колишньому коханому); прагнення дотримуватись норм соціального середовища щодо шлюбного віку та інших аспектів подружньої поведінки; компенсація почуття неповноцінності (для підвищення почуття особистої значущості та самоповаги); бажання досягти певної мети (отримати матеріальну чи соціальну вигоду); вимушена необхідність (вирішення певних життєвих труднощів, пов'язаних з незапланованою вагітністю, вирішення житлових чи матеріальних проблем) [22].

Наведений перелік дає достатнє уявлення про неадекватність мотивації створення шлюбу, але потребує певного доповнення. Наприклад, у процесі індивідуальних бесід з молодими людьми часто можна зрозуміти, що серед мотивів створення шлюбу у них є також бажання реалізувати свої еротичні фантазії, а також страх втратити привабливого партнера. Це теж прояви неадекватної мотивації, оскільки такі мотиви не є основою повноцінної любові, а лише проявом егоїстичного Я особистості. Адже для ініціатора шлюбу партнер не є цінністю як особистість, важливі лише ті його функціональні характеристики, які важливі для задоволення власних потреб.

Науковці виокремлюють наступні мотиви одруження: можливість вирішити житлове питання і не сподіватися на допомогу в господарстві, а навпаки присвятити себе іншій людині, народити дитину чи просто жити з людиною, яка має такі ж уподобання.

Таким чином, укладення шлюбу можливе і не таке актуальне, як спільне проживання, але сама офіційна реєстрація шлюбу є досить помітним прогресом у житті суспільства.

Основні сучасні тенденції розвитку сім'ї, зумовлені станом українського суспільства, можна підсумувати так:

- ✓ по-перше, шлюб, який є основою сім'ї, стає рівноправним, добровільним, вільним від примусу, егоїзму, втручання чи тиску з боку третіх осіб;

- ✓ по-друге, дотримується принцип рівності, не обмежуються права та не принижується гідність жінок і чоловіків, що забезпечує кожному з них рівні можливості для професійного та духовного зростання;
- ✓ по-третє, в сучасній сім'ї долається відчуженість подружнього життя;
- ✓ система обов'язків і прав створює реальні передумови для усунення протиріччя між любов'ю і обов'язком;
- ✓ по-четверте, суспільство зацікавлене у зміцненні шлюбно-сімейних стосунків не через зовнішній тиск на сім'ю, правові та інші заборони, а за рахунок зростання його внутрішньої згуртованості, посилення шлюбно-батьківської відповідальності.

Складові подружньої сумісності. Сім'я є першоджерелом соціально-економічного розвитку суспільства. Вона забезпечує породження головного соціального скарбу – людини [8]. Через неї відбувається зміна поколінь людей, це виховання, первинна соціалізація людини, досягнення громадянського рівня. Вона служить ефективним засобом відновлення і підтримки духовних і фізичних сил людини, включення її в соціальне життя [53].

В.І. Швидка розглядає зміни молодій сім'ї як «етап або період у житті людини, що характеризується помітною зміною умов, духовного спілкування, принаймні двох осіб, незалежно від їх віку, поєднанням їх економічної взаємодії, що впливає на створення матеріальної бази сім'ї, активна дітородна та військово-виховна функція» [25].

Хороша сім'я не створюється за один день, а будується і росте. Багато душевних зусиль вкладається в підготовку до шлюбу і після його з'єднання. Існують житлово-побутові труднощі, матеріально-економічні, які можна подолати лише за умови міцних допоміжних відносин, підтримки та допомоги з боку держави.

Сьогодні держава створила чимало сервісів, які допомагають молодим сім'ям та підтримують їх у важку хвилину. Однак кількість розлучень не

зменшується, а навпаки, збільшується. Створення міцних стосунків, які ґрунтуються на довірі та повазі один до одного, слід виховувати не на початку сімейного життя, а ще в батьківській родині. Мова йде про виховання культури дошлюбних і подружніх стосунків паралельно з вихованням старшого покоління – батьків молодих сімей.

Для того, щоб побудувати будинок, потрібно все підготувати: викупити всю землю, спроектувати будинок, а вже потім закладати фундамент. Це сама декларація і створення щасливого шлюбу. Часто люди кажуть «хочу одружитися», але зовсім не замислюються про труднощі, з якими вони зіткнуться. Згуртованість сім'ї залежить від того, наскільки молоді люди сумісні, коли одружуються. Чоловік і дружина повинні розуміти один одного, мотивувати та йти на поступки [47].

Сімейні ролі молодого подружжя як чоловіка так і дружини залежать від взаємного контакту. Шлюбний потенціал буде тільки тоді гармонійним, коли будуть задіяні усі фактори: матеріальні, фізичні, духовні, сексуальні і психологічні. Для формування стійких подружніх стосунків вони є сильним мотиватором та рушійною силою міцної, гармонійної та люблячої сім'ї [54].

1.4. Види та психологічні особливості подружніх пар молодії сім'ї

Будь-яка сім'я – це інтимна соціальна група, життя в якій має свою специфіку. Люди, які її створюють, індивідуальні та неповторні. Головне, що відрізняє сім'ї, – це характер атмосфери, яка панує в сімейних стосунках.

Більш-менш стійкий емоційний настрій, характерний для тієї чи іншої сім'ї, прийнято називати психологічним кліматом (синонім психологічної атмосфери).

Сумісність у шлюбі багатогранна. Розрізняють такі види шлюбної сумісності: соціальну, психологічну, статеву, сімейно-побутову.

Соціальна сумісність – це особливий погляд людини на світ, ціннісні орієнтації. Воно полягає в розумінні сенсу життя, соціальної діяльності, стосунків із собою та іншими людьми. Витримати таку несумісність у шлюбі все життя дуже важко.

Психологічна сумісність – полягає у взаємодії характерів, темпераментів, особистісних і вольових якостей подружжя. Від неї залежить емоційний настрій у родині. Гармонія, відповідність потреб в інтимному спілкуванні обох подружжя забезпечує сексуальну сумісність, яка формується на знаннях анатомії і фізіології людини, на культурі і техніці статевого спілкування.

Сімейно-побутова сумісність – означає єдність поглядів на спосіб життя, на призначення сім'ї, на сімейні ролі. Якщо партнери мають схожі погляди на побутові питання, то в сім'ї завжди буде панувати комфорт і затишок [27].

Різні типи сумісності взаємопов'язані і доповнюють один одного. Тому в сімейних відносинах потрібно враховувати все, щоб не порушити гармонію, якої так важко досягти. Високий рівень подружньої сумісності значно підвищує ймовірність подружньої гармонії, але визначальною є загальна культура партнерів, яка полягає в толерантності, умінні не розпускати, контролювати та стримувати негативні емоції, у розумінні того,

що хороші стосунки – це не порядок, затишок і смачна їжа – головна цінність сімейного життя. При наявності такої культури подружжя несумісність майже не помічається і не псує подружніх стосунків, а у невірноважених, нестриманих, агресивних і грубих партнерів викликає постійні конфлікти.

Вчені радять, одружуючись, пам'ятати, що це не дружній союз, який можна розірвати коли завгодно. Це велика відповідальність і зобов'язання обох партнерів. Розрив сім'ї погано позначається на самому подружжю, їхніх дітей. Найчастіше розлучення відбувається в молодих сім'ях, тому що молоді люди легко можуть зруйнувати новостворене сімейне вогнище, вважаючи, що всі «серйозні» стосунки ще попереду. Вони часто не готові обмежувати особисту свободу, не готові чимось пожертвувати заради іншої людини, навіть близької.

Молодята легко погоджуються на розлучення, не думаючи про те, що їх сім'я може стати такою сім'єю, в якій при терпінні і розумінні вони будуть щасливі і зможуть реалізувати свій потенціал. Якщо ви хочете створити щасливу сім'ю, сповнену любові і турботи, радості і затишку, то пам'ятайте, що сімейне життя – це робота розуму і серця, рук і нервів. Тому при створенні сім'ї необхідно серйозно поставитися до своїх прав і обов'язків.

Ю.Н. Олейник, привертає увагу і стверджує: «Подружжя сумісність є важливим фактором стабільності шлюбу. І має такі рівні сумісності подружжя: психофізіологічний, психологічний, соціально-психологічний і соціокультурний [50].

Вивчення та дослідження психологічного рівня сумісності, зазначає наступне:

1. За умови схожості характерів партнерів у парі жінки більш адекватно оцінюють свого партнера. Це можна пояснити тим, що жінки більше зосереджені на емоційно-комунікативній складовій і завдяки цьому більш тонко відчують почуття та емоційний стан свого партнера.

2. Психологічне задоволення чоловіків, які одружуються, вище, якщо характери партнерок схожі.

3. У неконфліктних сім'ях психологічна задоволеність одного з партнерів тісно пов'язана з психологічною задоволеністю іншого.

4. Знання характерологічних особливостей подружжя дозволяє прогнозувати розвиток їхніх подальших стосунків [26].

У процесі дослідження показник соціально-психологічного рівня сумісності, як внутрішньо-сімейні цінності, досліджували люди, які одружуються, щасливі молоді пари та пари з конфліктами у сфері сімейних відносин. Проаналізувавши отримані дані, вчені виявив значні індивідуальні варіації в структурі сімейних цінностей у групі благополучних молодих пар порівняно з двома іншими вибірками. На їхню думку: «По суті, це означає, що з накопиченням досвіду сімейного життя відбувається перехід від загальної, певною мірою ідеально типової структури сімейних цінностей (для тих, хто вступає в шлюб) до більшої її індивідуалізації». У зв'язку з реальним укладом сімейного життя [26].

Таким чином, визначилися певні тенденції зміни ієрархії сімейних цінностей. Серед жінок спостерігаються такі тенденції:

1. Недооцінка статевих стосунків тими, хто вступає в шлюб, порівняно з благополучними та конфліктними сім'ями.

2. Зменшення значення «зовнішня соціальна активність».

3. Недооцінка тими, хто вступає в шлюб, цінності народження та виховання дітей порівняно з двома іншими групами.

4. Більш висока оцінка психотерапевтичної ролі сімейних стосунків у конфліктних сім'ях порівняно з двома іншими групами.

Для чоловічих груп характерні такі тенденції:

1. Нижча оцінка такої важливої цінності, як «виховання дітей», у тих, хто перебуває у щасливому шлюбі, порівняно з двома іншими групами.

2. Зниження значення господарсько-побутових відносин, від тих, що одружуються, до тих, хто перебуває у щасливому шлюбі та конфліктних сім'ях.

3. Зростання важливості сексуальних стосунків у тих, хто вступає в шлюб у конфліктних сім'ях.

4. Зростання значення цінності «зовнішня соціальна активність» [51].

Важливим аспектом у дослідженні Я.Н. Олійник звертає увагу на соціокультурний рівень сумісності подружжя, який він аналізує через цінності партнерів. Він виявив такі особливості:

1. При переході від одного етапу розвитку молодої сім'ї до іншого відбувається суттєва переорієнтація цінностей між партнерами.

2. Якісно, цінності тих, хто одружується, більш альтруїстичні, ніж ті, хто одружений. В останніх переважають цінності більш егоцентричного характеру.

3. Якщо для тих, хто вступає в шлюб, основним компонентом міжособистісної взаємодії є афективний компонент, то для тих, хто перебуває у шлюбі, – поведінковий і когнітивний.

4. Структура цінностей чоловіків і жінок не має істотних відмінностей.

5. Цінності осіб, які вступають у шлюб, мають чітку сімейно-побутову спрямованість. Однак у благополучних молодих сім'ях ці цінності орієнтовані і на сім'ю, і на роботу [26].

Тому лише в сім'ях, де є збіг темпераментів, характерів, інтелекту, функціонально-рольових очікувань, ціннісна єдність, особистісна та соціальна зрілість подружжя, можна говорити про шлюбну сумісність та стабільні шлюбно-сімейні стосунки.

Максименко С.Д. у своїх працях твердить: «Сім'я – є наслідком сімейного спілкування, тобто виникає в результаті сукупності настроїв членів сім'ї, їх душевних переживань і хвилювань, ставлення один до одного, до інших людей, до роботи, до оточуючих, до суспільних подій [13].

Важливо розуміти, що не тільки особливості ролі та міжособистісних стосунків членів сім'ї відбиваються на її психічному стані (мікрокліматі), але він, у свою чергу, впливає на міжособистісні стосунки її членів, їх світогляд, самооцінку, регуляція, і життєздатність сімейного колективу в цілому [7].

Психологічний клімат – це сукупність психологічних станів, які сприяють або перешкоджають згуртованості сім'ї, це сукупність психологічних станів, настроїв і взаємин її членів.

Психологічний клімат – поняття нестійке. Його створюють члени кожної родини, і від їх зусиль залежить, яким він буде. Здатність і бажання зрозуміти один одного, задовольнити потребу партнера в рівноправності, підтримувати уявлення членів сім'ї про сімейні ролі – ось складові психологічного клімату [36].

Психологічний клімат нерозривно пов'язаний з ідейно-моральними цінностями сім'ї і є показником якості міжособистісних стосунків між членами сім'ї. Тому його часто називають морально-психологічним кліматом, маючи на увазі емоційну єдність, загальний стиль сімейного життя, характер стосунків у ньому [54].

Вчені, М. Алексєєва, В. Сердюк, С. Кулаков, І. Шилов, І. Гребенников зазвичай виділяють два типи психологічного клімату в сім'ї: *сприятливий і несприятливий*.

Ознаками сприятливого психологічного клімату є: згуртованість, сімейна сумісність, можливість всебічного розвитку особистості кожного члена сім'ї, висока доброзичлива вимогливість один до одного і до себе, почуття захищеності та емоційного задоволення, висока внутрішня дисциплінованість, принциповість, відповідальність, бажання та вміння розуміти інших, вміння вільно висловлювати свою думку з будь-якого питання в прийнятній для іншого формі, бажання проводити вільний час разом (будь то домашній вечір у колі сім'ї чи подорож), уміння адекватно розподілити обов'язки, щоб кожен був завантажений залежно від своїх можливостей. Ознакою сприятливого психологічного клімату є також відкритість сім'ї, а саме дружні стосунки з родичами, сусідами, друзями, знайомими.

Найбільш яскраво психологічний клімат проявляється в сумісності людей. Зовнішнім і об'єктивним показником сумісності є сам факт

збереження сім'ї. Внутрішнім і суб'єктивним показником цього є відчуття психологічного комфорту, надійності, захищеності, задоволення від спілкування членів сім'ї один з одним.

Д. Іванов у своїх дослідженнях, проведених у напрямку концепції самоактуалізації (А. Маслоу), виділив окремі важливі характеристики процесу самореалізації індивіда у шлюбно-сімейних взаємовідносинах. На його думку: «Самореалізація особистості завжди опосередкована знанням і ставленням людини до іншої людини та інших людей до неї. У шлюбі найближчою людиною, яка значною мірою сприяє самореалізації, є шлюбний партнер. Образ «Я» як програма самореалізації об'єктивується кожним шлюбним партнером у конкретних результатах шлюбно-сімейної взаємодії [38].

Матеріальний фактор визначається внеском партнера в матеріальний рівень сім'ї та відповідністю цього внеску очікуванням і вимогам іншої сторони. Відповідність зазвичай висока, коли задовольняються високі вимоги, але такої ж відповідності можна досягти, якщо внесок невеликий, але вимоги також низькі. Зрозуміло, що матеріальний фактор істотно залежить від важливості матеріальної сторони шлюбу для кожного з партнерів.

Фізичний фактор часто неусвідомлений: незалежно від статі. Одна людина може викликати симпатію чи антипатію в іншого. Сприйняття людьми один одного суто індивідуальне і визначається зовнішністю, голосом, манерою поведінки, мовою, мімікою, жестами, одягом, запахом. Фізичний фактор зазвичай є визначальним на початку спілкування між людьми і має винятково стійкий характер, зберігаючи тривалий час своє позитивне або негативне забарвлення. У процесі спілкування можливі лише незначні корективи: підвищення симпатії, більша толерантність або, навпаки, загострене сприйняття негативного відтінку.

Ознакою подружньої сумісності буде схожість темпо-ритмічної діяльності, індивідуальної психомоторики [24]. Висока психомоторна сумісність допомагає досягти оптимального функціонування пари. Однак

така висока сумісність – швидше виняток, ніж правило. Нижча працездатність у парі, де індивідуальні показники контрастні: в одного партнера високий рівень, у іншого – низький. Їхні спроби практичної взаємодії будуть здебільшого асинхронними і не збігатимуться [31].

Психомоторний контраст створює постійну неузгодженість взаємодії і викликає відчуття якоїсь несумісності, що постійно нервує подружжя і викликає невдоволення один одним. Найменша ефективність у тих пар, де обидва мають низькі показники психомоторної активності. У них все валиться з рук, спільна діяльність йде мляво, вони навіть заважають один одному, тому що не можуть правильно розподілити обов'язки, але суб'єктивна задоволеність один одним вище, ніж у контрастної пари [10].

Духовний фактор визначається співвідношенням інтелектуальних і культурних запитів партнерів, а на практиці здійснюється співвідношенням освітніх показників, кола культурних інтересів, дозвілля (спільне відвідування театрів, кіно, музеїв, читання, перегляду телепередач), а також з урахуванням взаємних претензій з цього приводу. Вираженість цього фактора досить варіабельна протягом життя [12, 27].

Іншим випадком прояву соціальної сумісності (або несумісності) є різний ступінь збігу поглядів на шляхи досягнення певних цілей, які шляхи вважаються прийнятними, гідними, а які ні. Причинами соціальної несумісності найчастіше є різниця в освіті, віці, загальному культурному рівні подружжя.

Рівень сумісності інтелектуального спрямування – передбачає єдність пізнавальних інтересів, близький рівень освіти, стиль мислення. І тут важливий не стільки рівень ерудиції кожного з партнерів, скільки вміння правильно розуміти один одного. Процес взаєморозуміння передбачає подолання змістовних бар'єрів, оскільки бувають ситуації, коли люди по-різному сприймають одну і ту ж подію. Постійне взаємне нерозуміння, нездатність і небажання зрозуміти духовну сутність один одного призводять

до повного інтелектуального та комунікативного відчуження, що згодом породжує конфліктні ситуації[11].

Духовно та інтелектуально розвинена людина прагне насамперед до душевної близькості, вона швидше пробачить своєму партнерові недбалість у господарстві, ніж повну інтелектуальну відчуженість і духовну обмеженість.

Сексуальний фактор визначається відповідністю реальної сексуальної поведінки кожного партнера очікуванням іншого. Сексуальні запити партнерів можуть бути дуже різними. Це залежить від особливостей виховання в батьківській сім'ї, від життєвих установок, діапазону прийнятності, а також від ряду біологічних особливостей: віку, темпераменту, стану здоров'я [20].

Досить важливо враховувати природну різницю між моделями жіночої та чоловічої сексуальності як якісно, так і за віком.

Говорячи про сексуальну сумісність, не можна не згадати і про фізичну сумісність, оскільки вони є найбільш близькими. Тобто сексуальна сумісність – це відповідність потреб в інтимному спілкуванні одного партнера по шлюбу можливостям і потребам іншого. Останнім часом набула популярності теорія «пробного шлюбу». Зазвичай її прихильниками є молоді люди, які вважають, що сексуальну сумісність необхідно перевіряти перед одруженням. Але слабким місцем такої теорії є те, що під час закоханості, тобто на перших етапах інтимних стосунків, фізіологічна несумісність майже не проявляється. Це стає проблемою після кількох років спільного життя, коли минуло перше емоційне захоплення, партнери звикли один до одного.

Вченими доведено, що більшість випадків сексуальної несумісності молодят залежить не від фізіологічних факторів, а від рівня їх виховання та рис характеру [25].

Психологічна сумісність – це сумісність темпераментів, характерів, емоційно-вольових особливостей людей. Наприклад: екстраверт постійно прагне до спілкування, обміну думками, нових знайомств, а інтроверт, який

прагне усамітнення і відчуває себе незатишно в новій компанії, цього зовсім не розуміє.

На думку Коваленко А.Б. «Психологічна сумісність шлюбних партнерів заснована на взаємному позитивному психологічному сприйнятті якостей характеру, темпераменту, розуму, звичок і потреб. Воно істотно залежить і від взаємоповаги, симпатії, дружби, любові, від єдності поглядів і ідей, обов'язково психологічна сумісність включає здатність до психологічної адаптації [27].

Важливою особливістю є вміння продовжувати реакцію партнера своєю реакцією, відчуваючи її і розвиваючи. Нездатність відчувати емоційний стан партнера і реагувати на нього – одна з найпоширеніших проблем у шлюбі.

Психологічна установка відіграє важливу роль у підтримці позитивного психологічного клімату [55]. Песимісти й оптимісти по-різному сприймають періоди, коли переважають позитивні й негативні емоції.

Ще один важливий фактор співіснування в шлюбі – сприйняття партнерами часу. Близько трьох разів на день відбувається зміна настрою і фізичних сил. І часто це не синхронізовано між подружжям. Уміння «підлаштовуватися» один під одного, не завдаючи шкоди іншому, також визначає сприятливий мікроклімат у родині [4].

Отже, підсумовуючи вище сказане, нами виокремлено найважливіші фактори, що впливають на психологічний клімат у родині. Але не варто забувати, що кожна сім'я індивідуальна, шляхи досягнення сприятливого психологічного клімату також різні, але вони завжди засновані на повазі, вмінні поступатися і співчувати.

РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗПОДІЛУ РОЛЕЙ У МОЛОДІЙ СІМ'Ї

2.1. Відбір та проведення емпіричного дослідження

Для проведення емпіричного дослідження та ґрунтовнішого вивчення даної проблематики нами було підібрано певну вибірку досліджуваних і проведено ряд психодіагностичних методик, кожна з яких спрямована на визначення основних розподілу ролей подружніх пар у молодій сім'ї.

Під час дослідження ми використали наступні методики:

Найважливішим і обґрунтованим напрямком вивчення ціннісних орієнтацій стали дослідження, що проводилися наприкінці 60-70-х роках у США вченим М. Рокичем та вченими інших країн на основі методу прямого ранжування вироблених ним цінностей.

I етап. Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича розроблена як тест особистості, спрямований на вивчення ціннісно-мотиваційної сфери людини. Система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону спрямованості особистості і складає основу її відносин до навколишнього світу, до інших людей, до себе самої, основу світогляду і ядро мотивації життєвої активності, основу життєвої концепції і «філософії життя» *Див. додаток А.*

Ціннісна методологія визначається як стійке переконання в тому, що певний спосіб поведінки чи кінцева мета існування має потенційну цінність з особистої чи соціальної точки зору, на відміну від протилежного чи протилежного способу поведінки чи кінцевої мети існування.

- 1) загальна кількість цінностей, які є власністю особи, порівняно невелика;
- 2) усі люди мають однакові цінності, хоча й різною мірою;
- 3) цінності організовані в системи;

4) джерела людських цінностей – у культурі, суспільстві та його інститутах, в особистості;

5) вплив цінностей присутній практично в усіх соціальних явищах, які заслуговують на вивчення.

М. Рокич виділяє два класи цінностей: термінальні та інструментальні. Термінальні цінності – це ті, які мають певні переконання та їх певну кінцеву мету індивідуального існування з особистої та соціальної точок зору, до якої варто прагнути; інструментальні цінності – це ті, які служать переконанням, що певний спосіб дій (неприпустимо, чесність, раціоналізм) з особистої та соціальної точки зору є кращим у будь-якій ситуації. На думку вченого, до основних цінностей особистості можна віднести наступні особистісні характеристики: стать, вік, соціальний статус, достаток, освіта, раса, політичні переконання. У 1980-х роках С. Шварц та В. Більський намагалися створити більш диференційовану та обґрунтовану класифікацію цінностей, ніж М. Рокич, і розробили свою діагностичну методологію [25].

Аналізуючи ієрархію цінностей, дослідники згрупував їх у змістовні блоки за різними ознаками. Так, наприклад, розрізняють «конкретні» та «абстрактні» цінності, цінності професійної самореалізації та особистого життя тощо. Дослідження, слід проводити індивідуально, але можна проводити і групове тестування.

Інструментальні цінності можна згрупувати:

- етичні цінності, цінності спілкування, цінності випадку;
- індивідуалістичні та конформістські цінності, альтруїстичні цінності;
- цінність самоствердження і цінність прийняття інших і т. д.

II етап. Методика «Розподіл ролей у сім'ї» (Ю.Є. Альошина, Л.Я. Гозман, Є.М. Дубовська) Див. додаток Б. визначає ступінь реалізації чоловіком і дружиною тієї чи іншої ролі: відповідального за матеріальне забезпечення сім'ї, власник (домогосподарка) будинку, відповідальний за виховання дітей, організатор сімейної субкультури, розваг, статевий партнер. **Анкета «Розподіл ролей у сім'ї»** дає змогу визначити [27]:

- 1) переважна орієнтація на почуття обов'язку або на досягнення задоволення;
- 2) позитивне чи нейтральне ставлення до дітей;
- 3) ставлення до родинних зв'язків як до цінності чи навпаки;
- 4) спрямованість на переважно спільну (або роздільну) діяльність подружжя в різних сферах (дозвілля, друзі тощо);
- 5) позитивне чи негативне ставлення до кохання;
- 6) орієнтація на традиційне чи нетрадиційне ставлення до жінки;
- 7) уявлення про значення матеріальних цінностей у житті людини.

Друга частина анкети містила інформацію про реальний розподіл ролей у сім'ї за семи напрямками. Ця частина включала шкали, призначені для визначення наступних характеристик сімейної взаємодії:

- 1) активне відстоювання своїх поглядів;
- 2) оцінка діяльності іншої особи щодо відстоювання своїх поглядів;
- 3) рівень сімейної конфліктності;
- 4) конструктивність подружніх сварок;
- 5) особливості постконфліктного примирення;
- 6) рівень спілкування між людьми;
- 7) толерантність до подружньої автономії;
- 8) оцінка толерантності до партнерської автономії.

Виявлення стереотипів, пов'язаних із встановленням сімейних і професійних ролей, на виникнення конфліктів у молодій сім'ї. Чим вище бал, тим більшою мірою дана роль в опитуваній сім'ї реалізується дружиною, чим нижче – тим більше реалізується чоловіком. Якщо величина близька до середнього значення, то дану роль обоє реалізують приблизно рівною мірою.

Найбільш повна інформація може бути отримана, якщо в опитуванні беруть участь обидва члени подружжя, тоді представляється можливість не тільки з'ясувати думку кожного з них про розподіл ролей у сім'ї, але й зіставити їхні відповіді на пропоновані питання.

III Етап. Методика «Діагностики рівня суб'єктивного контролю» (РСК) Дж. Роттера (адаптація Є. Бажина, С. Голинкіної, А. Еткіна) Див. додаток В. допомагає швидко та ефективно оцінити сформований локус контролю над різними життєвими ситуаціями.

Можливе індивідуальне і групове дослідження. Методику можна використовувати в розв'язанні, широкого кола соціально-психологічних і медико-психологічних проблем.

Методика РСК складається з 44 запитань, які дозволяють вивчати екстернальність-інтернальність у міжособистісних і сімейних стосунках. Також у ній є пункти, які вимірюють ставлення до здоров'я і хвороби.

2.2. Порівняльний аналіз ціннісних орієнтацій за методикою

М. Рокича

Вибірка досліджуваних.

У дослідженні взяли участь 20 сімейних пар, які прожили в шлюбі від 1,5 до 9 років. Вік досліджуваних (19-43 р.).

На першому етапі нашого дослідження ми використовували методику «Ціннісні орієнтації», М. Рокича.

Результати дослідження свідчать, що «здоров'я» є домінуючою цінністю для респондентів-чоловіків, що становить 62% респондентів.

Наступна за вибором цінність для чоловіків – «мати хороших і вірних друзів», 55%.

Серед респондентом-жінок на першому місці цінність «щасливе сімейне життя» – 48%, а також «мати хороших і вірних друзів» – 47%.

Графічно отримані результати виглядають наступним чином *Див. рис. 2.1.*

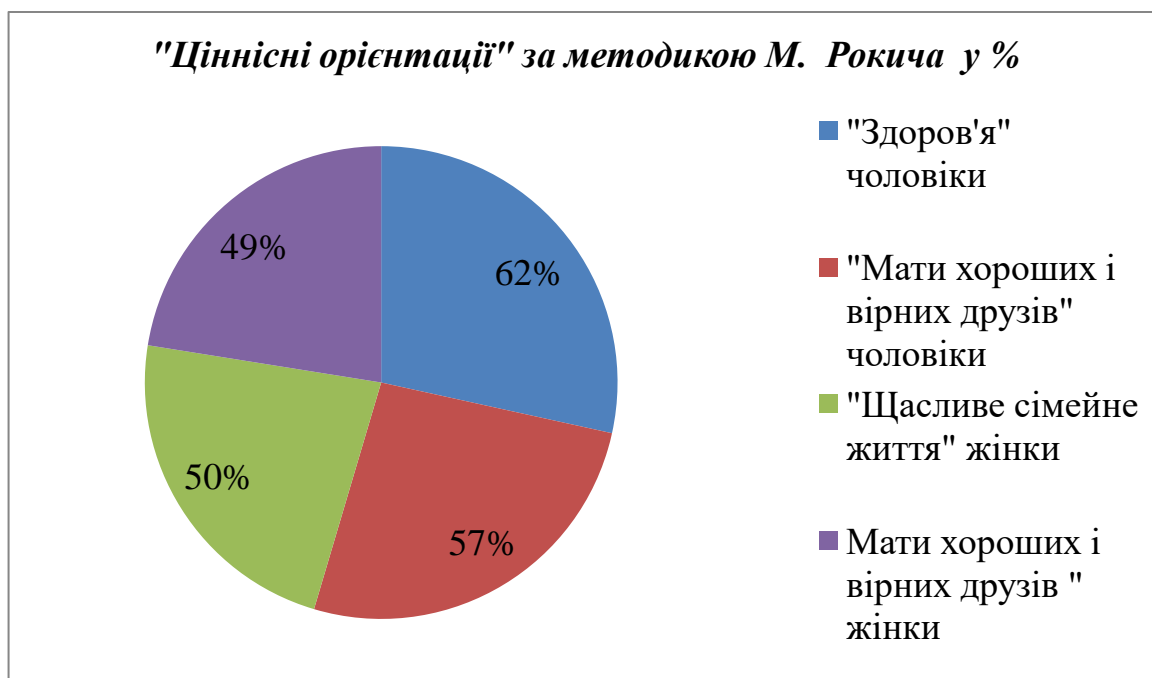

Рис. 2.1. Відсоткове значення ціннісних орієнтацій жінок та чоловіків за методикою М. Рокича.

Слід зазначити, що для респондентів-чоловіків важливішим є «активне життя», а це (47%), ніж кохання (42%) та «щасливе сімейне життя» (16, 36%).

Водночас для респонденток «щасливе сімейне життя», яке (48%) переважає над цінністю «дружні стосунки» (47%).

Найменш значущими цінностями для респондентів обох статей є «щастя інших» і «творча діяльність» – 67%. Графічно отримані результати виглядають наступним чином *Див. рис. 2.2.*

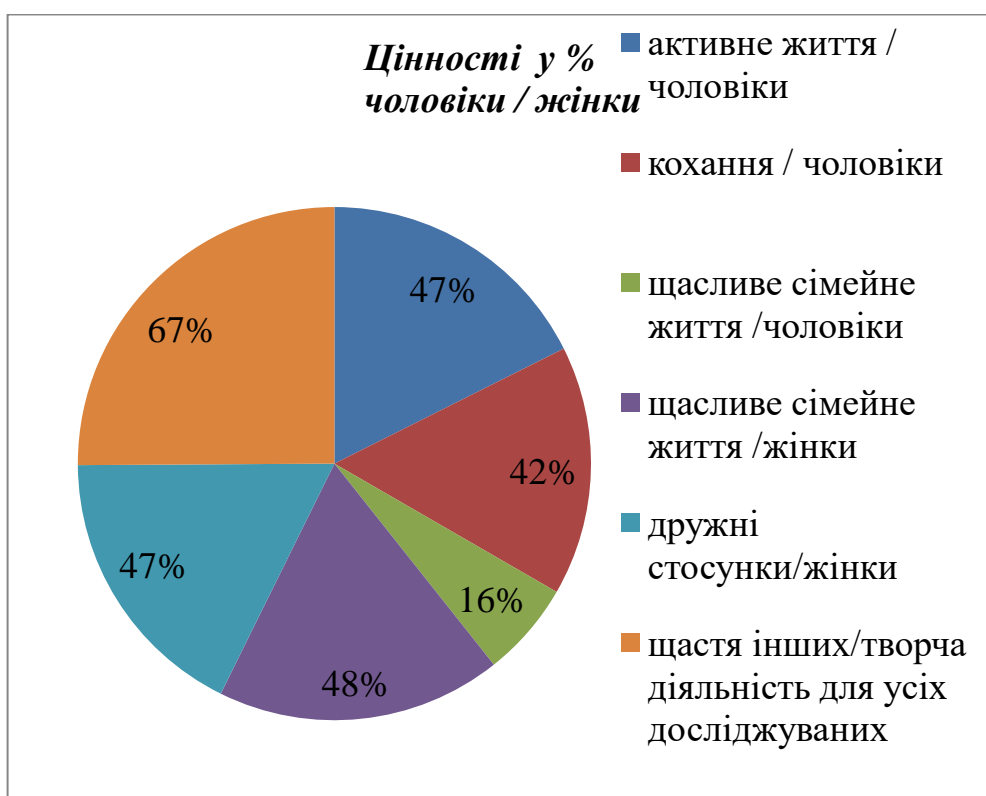

Рис. 2.2. Відсоткове значення ціннісних орієнтацій жінок та чоловіків за методикою М. Рокича.

Інша методика, яку було використано під час дослідження, – опитувальник «Ціннісні орієнтації» складається з 21 питання і дає змогу

з'ясувати ставлення та ціннісне ставлення подружніх пар до таких категорій цінностей та життєвих цілей:

- стосунки з батьками; погляди на дружбу, стосунки з однолітками;
- думки про своє професійне визначення та уявлення про майбутню трудову діяльність;
- погляди та прийняття загальнолюдських цінностей, особистих інтересів.

- жінки (45%) і чоловіки (37%) вважають своїх батьків просто люблячими людьми;

- чоловіки (34%) називають батьків наставниками;

- друзями є 17% представників чоловічої статі та 20% представниць жіночої статі, і лише в середньому 13% серед усіх опитаних є авторитетними особами.

З точки зору цінностей, найбільшими цінностями для жінок є пошук кохання (42%), створення сім'ї (38%), наявність хороших друзів (31%);

серед чоловіків – знайти кохання (51%), мати хороших друзів (47%), мати міцне здоров'я (35%).

Такі цінності, як стати порядною і чесною людиною, бути корисним суспільству, виховати волю і сильний характер, не беруться до уваги представниками обох статей.

Графічно отримані результати виглядають наступним чином *Див. рис. 2.3.*

Результати «Ціннісні орієнтації»

у % значенні

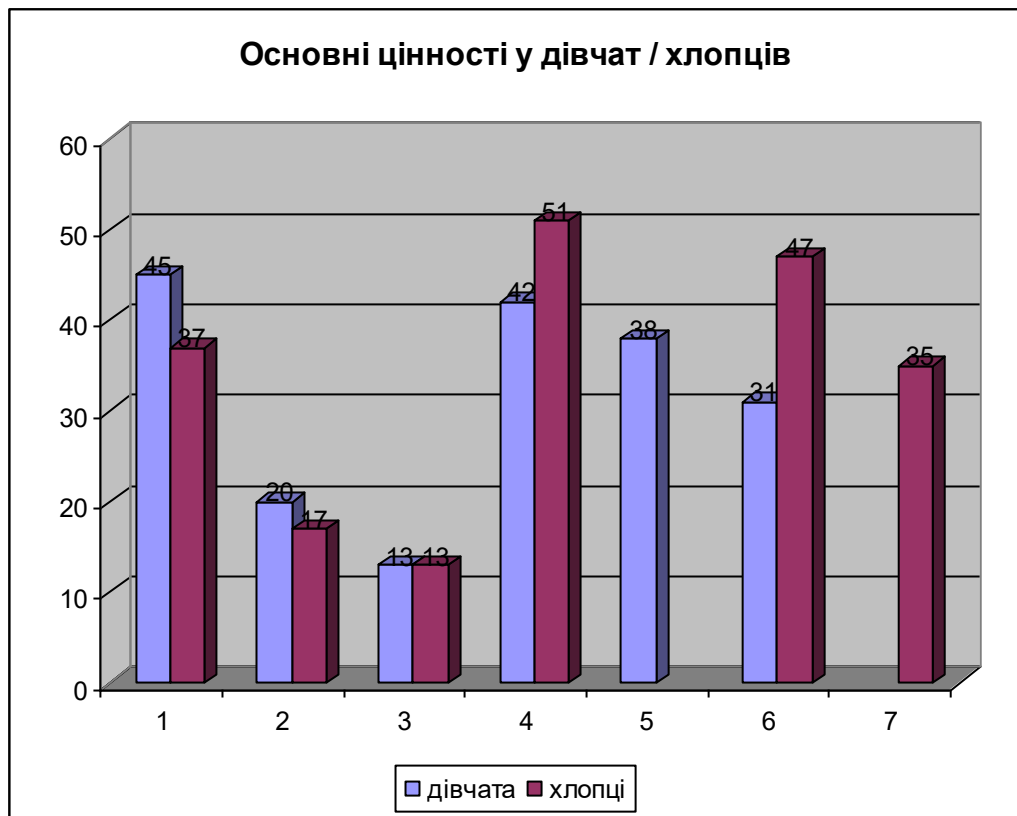

Рис. 2.3. Основні цінності жінок і чоловіків за анкетною «Ціннісні орієнтації»

- 1 – батьки просто люблячі;
- 2 – батьки-друзі;
- 3 – батьки авторитети;
- 4 – знайти кохання;
- 5 – створити сім'ї;
- 6 – мати хороших друзів;
- 7 – мати міцне здоров'я.

Аналізуючи узагальнені результати дослідження, можна побачити, що представниці жіночої статі орієнтовані на створення сім'ї та особисті переживання, водночас чоловіки основною можливістю реалізувати себе в діяльності вважають забезпечення для себе матеріально. Така тенденція може свідчити про традиційний розподіл ролей чоловіків і жінок в українському суспільстві та постійні особливості їхніх стереотипів.

Наступна методика використана нами під час дослідження *«Діагностики рівня суб'єктивного контролю» Дж. Роттера (адаптація Є. Бажина, С. Голинкіної, А. Еткінда)* продемонструвала такі результати: високий рівень інтернальності передбачає велику відповідальність і зрілість у стосунках, ми вважали, що досліджувані вибірки відрізнятимуться рівнем інтернальності/екстернальності, а рівень досліджуваної риси буде тим вищим, чим вищий індекс задоволеності шлюбом.

Результати нашого дослідження вибірки *шкали СК (суб'єктивного контролю)*: (Спільна інтернальність; Інтернальність у сфері досягнень; Інтернальність у сфері невдач; Інтернальність у сімейних відносинах; Інтернальність у виробничих відносинах; Інтернальність у міжособистісних відносинах; Інтернальність у сфері здоров'я і хвороби). Показники благополуччя (*«Неблагополучний» - «благополучний»; «Неблагополучний» - «абсолютно благополучний»; «Благополучний» – «абсолютно благополучний»*).

За результатами дослідження ми побачили, що вибірка задоволених шлюбом наших досліджуваних, дещо перевищує вибірку незадоволених за вираженістю різних аспектів інтернальності. Різниця виявлена лише за шкалами «інтернальність у сфері досягнень» та «інтернальність у сфері сімейних відносин» на нижчому рівні.

Цілком задоволені шлюбом респонденти перевищили як задоволених, так і незадоволених респондентів за шкалою «загальна інтернальність» на найвищому рівні за шкалами «інтернальність у сфері досягнень» та «інтернальність у сфері сім'ї».

За шкалою «інтернальність у сфері невдач» вибірка респондентів, які вважають свій шлюб повністю вдалим, перевищила респондентів, які вважають свій шлюб невдалим на нижчому рівні.

За шкалами «інтернальність у сфері міжособистісних стосунків» та «інтернальність у сфері здоров'я» значущих відмінностей між вибірками не виявлено.

Згідно з нашим дослідженням, такі аспекти суб'єктивного локусу контролю, як «інтернальність у сфері досягнень» та «інтернальність у сімейних стосунках», найбільш тісно співвідносяться із рівнем задоволеності шлюбом. Як бачимо, в цих аспектах подружжя схильне більш реалістично оцінювати ситуацію.

У сфері невдач (шкала «інтернальність у полі невдач») велика частка респондентів (57%) виявили схильність шукати причини проблем поза собою, а джерела досягнень респонденти знаходили в сфера власного впливу. 16% респондентів стабільно оцінюють свої можливості, як щодо досягнень, так і щодо невдач. 27% респондентів виявили схильність звинувачувати себе в невдачах, а досягнення списувати на зовнішні причини. Графічно отримані результати виглядають наступним чином *Див. рис. 2.4.*

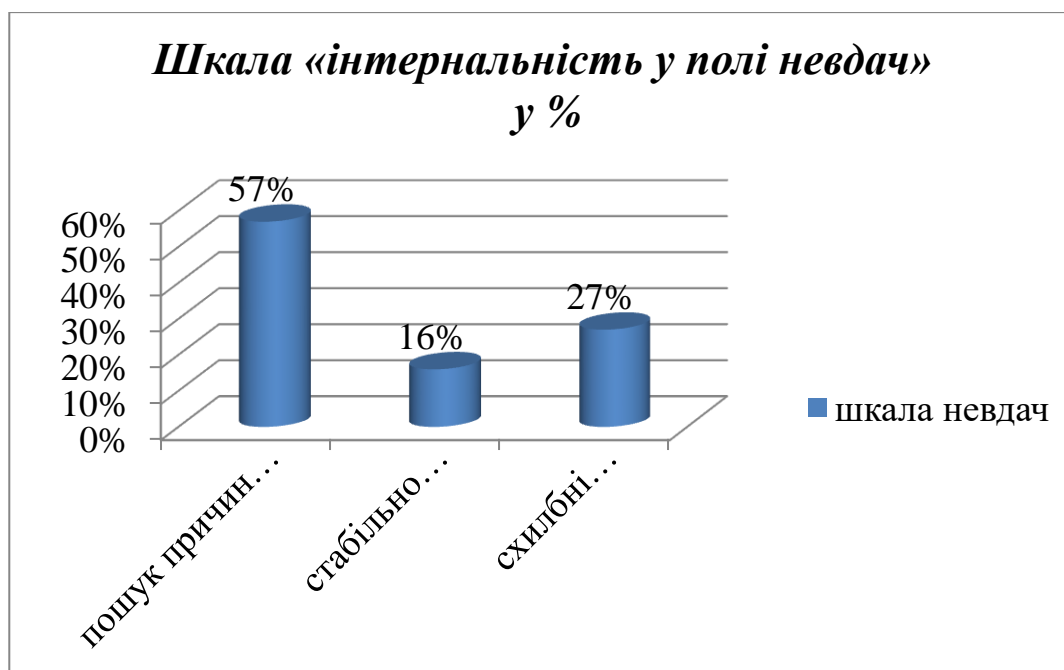

Рис. 2.4. Основні цінності жінок і чоловіків за анкетною «Ціннісні орієнтації молоді»

Нормою для шкал інтернальності прийнято значення 5,5. Показники за шкалами від 1 до 5 свідчать про «екстернальність», від 6 до 10 – про

«інтернальність» респондента. За шкалою «спільної інтернальності» пари розподілилися наступним чином:

– обоє подружжя мали оцінку в діапазоні «екстернальності» - 4 пари (30% вибірки) (з них 1 пара незадоволена своїм шлюбом);

– обидва з подружжя мали оцінку в діапазоні «інтернальність» - 8 пар (80% вибірки);

– оцінки чоловіка та дружини були в різних діапазонах локусу рівня контролю – 4 пари (30% вибірки) (4 пари вважала свій шлюб неблагополучним).

За шкалою «інтернальність у сімейних стосунках» оцінки розподілилися наступним чином:

– обидва члени подружжя мали оцінку в діапазоні «екстернальності» – 6 пар (60% вибірки).

– обидва з подружжя мали оцінку в діапазоні «інтернальності» - 4 пари (40% вибірки) (з них 1 пара була незадоволена своїм шлюбом);

– оцінки чоловіка та дружини були в різних діапазонах локусу рівня контролю – 10 пар (50% вибірки) (3 пари вважали свій шлюб неблагополучним).

Таким чином, майже 60% випадків оцінки подружжя за шкалою «спільна інтернальність» належали до одного діапазону, тобто подружжя було або «інтерналом», або «екстерналом»; з них лише «зовнішні» виявляли невдоволення шлюбом. У 44,7% пар, в яких один з подружжя був «інтерналістом», а інший «екстерналістом», 10 пар вважали свій шлюб неблагополучним (18% від усієї вибірки, третина вибірки була незадоволена своїм шлюбом).

За шкалою «інтернальність у сімейних стосунках» подружжя схильне виявляти більшу «інтернальність», ніж це властиво їм загалом. Подружжя «внутрішніх» разом із подружжям «зовнішніх» становили однакові 62% вибірки, але співвідношення перших до других становило 24% на 32% (тоді як за шкалою «спільної внутрішньості» – 16% до 43%). Ці дані можна

інтерпретувати так, що чоловік і жінка більшою мірою схильні покласти на себе відповідальність за те, що відбувається у сфері сімейних стосунків.

Комплементарність у подружжя щодо суб'єктивного контролю (інтернальність одного з подружжя доповнювалась екстернальністю іншого) спостерігалася приблизно в 45% випадків. При цьому обоє з подружжя вважали свій шлюб щасливим (або цілком щасливим) у 75% випадків, а в 25% випадків не були задоволені якістю шлюбу за шкалою «внутрішні стосунки в сім'ї» (відповід. дані за шкалою «сумісна інтернальність» – 64% і 36%).

Хоча статистично значущих відмінностей між оцінками подружжя за цими шкалами не було, оцінка дружин за шкалою «спільної внутрішньої приналежності» була вищою за оцінку чоловіка за цією шкалою в 44% випадків (оцінка чоловіка перевищувала оцінку дружини в 39% випадків). За шкалою «інтернальність у сімейних стосунках» бали дружин були вищими за бали чоловіків у 47% випадків (бали чоловіків перевищували бали дружин лише у 27% випадків). За шкалою «спільна інтернальність» оцінки подружжя збіглися в 13% випадків, а за шкалою «інтернальність у сфері сімейних відносин» – у 34% випадків.

2.3. Результати дослідження розподілу ролей у сім'ї за методикою Ю. Альшиної, Л. Гозман, Є. Дубовської

Провівши методику та за результатами нашого дослідження ми отримали наступні показники щодо динаміки розподілу ролей у сім'ї, виражені жінками (за факторами: організація сімейної субкультури; статевий партнер; роль господаря (господині); організація розваги; емоційний клімат; матеріальне забезпечення; виховання дітей. Розподілу ролей у сім'ї жінками згідно з опитувальником, чим вищий отриманий бал, тим більше цю роль у сім'ї повинна усвідомлювати дружина, а чим нижчий – чоловік.

Так, отримані дані зазначають, що 32% жінок вважали, що основну частину сімейних ролей повинен виконувати чоловік, 40% – дружина, 28% жінок вважали, що сімейні ролі повинні розподілятися приблизно порівну між обома подружжям. Більш графічно результати дослідження Див. на рис. 2.5.

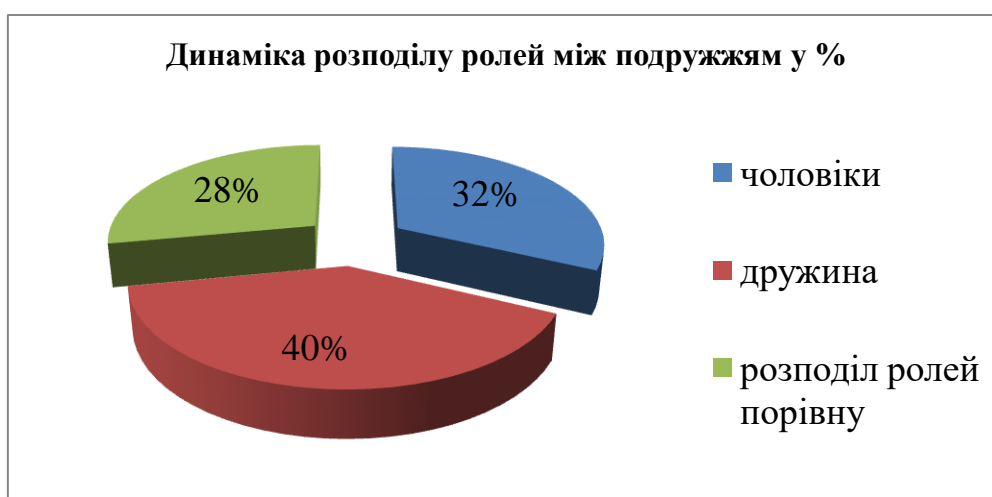

Рис. 2.5. Динаміка розподілу ролей між подружжям у %

Характер розподілу сімейних ролей у сім'ї жінками незадоволеними шлюбом під час експерименту зазначили, що відповідні сімейні ролі повинен виконувати один із подружжя (16% дружина і 8% чоловік), а також кількість

жінок, які вважають, що виконання сімейних ролей повинні виконувати обидва подружжя збільшився до 76%. Саме в тих сім'ях, де ролі розподілені рівномірно, конфліктів менше, тому що рішення в таких сім'ях приймається на основі визнання права кожного з подружжя на самостійне рішення.

Оскільки сучасна жінка нарівні з чоловіком відповідає за матеріальну базу в сім'ї, чоловік повинен допомагати їй у веденні домашнього господарства, вихованні дітей тощо.

Виходячи з отриманих даних, 28% чоловіків вважали, що основну частину сімейних ролей повинна виконувати дружина, 32% – що чоловік, 40% жінок вважали, що сімейні ролі повинні бути розділеними приблизно порівну обома подружжям.

Як бачимо розподіл сімейних ролей між чоловіками і жінками має важливе значення. Після проведеного дослідження по результатам відповідей чоловіків зазначено, що жінки повинні розділяти з ними виконання всіх сімейних ролей, прислухатися та знаходити компроміс у стосунках, бути підтримкою та опорою у подружніх стосунках.

Отже, підсумовуючи вище сказане, за результатами дослідження ми зрозуміли, гармонійне поєднання в розподілі ролей між подружжям спостерігалися за всіма сімейними цінностями, а для таких вибірок, як виховання дітей, організація розваг, господарська діяльність, статевий партнер має вагомим значення і позитивно впливає на гармонію стосунків у молодій сім'ї.

ВИСНОВКИ

Сучасна сім'я, її особливості, структура, функції дають дуже багатий матеріал для психологічних досліджень. Вивчаючи різні сім'ї – проблемні, ненормальні, нетипові тощо, констатуємо, можливо, певні негативні тенденції, все ж слід пам'ятати, що кожна сім'я має внутрішні ресурси та потенціал для розвитку. Будь-який кризовий момент не обов'язково має виключно негативне значення, а дозволяє сім'ї, усвідомивши та засвоївши власний досвід, перейти на інший рівень функціонування – рівень глибших, задовольняючих стосунків, де враховуються потреби кожного.

Ейдемільер Е. визначив сім'ю як групу людей, які живуть разом. На думку вченого: «Здорова сім'я» – це сім'я, в якій існує високий ступінь внутрішньої єдності і високий ступінь індивідуалізації, вона підтримує свободу перегрупування і відносну свободу розвитку підгруп, дозволяє залишати і повертатися вільно, не викликаючи суперечок. Індивідуалізація в здоровій сім'ї робить можливим високий ступінь мобільності, в якій кожен член сім'ї може виступати в різних ролях, не ігноруючи при цьому виконання своїх основних ролей, які визначаються культурою, релігією, традиціями, віком, психікою та фізична зрілість» [12].

У даній роботі проведено теоретичне узагальнення та емпіричне дослідження розподілу ролей подружніх пар у молодій сім'ї.

Слід зазначити, що сім'я є складним соціокультурним феноменом. Вона репрезентує майже всі сторони людського життя і сягає всіх рівнів соціальної практики: від індивідуального до соціально-історичного, від матеріального до духовного.

На сучасному етапі життя українського суспільства сім'я та сімейне благополуччя посідають чільне місце серед переліку людських цінностей.

Особливо важливим для українського суспільства, яке шукає дієві засади власного розвитку, є дослідження проблем сімей з різним сімейним

досвідом, що зумовлено необхідністю пошуку та впровадження засад розвитку суспільства та людини в суспільну практику.

Такі негативні явища повсякденного життя, як інфляція, соціально-політична нестабільність, відсутність правових гарантій, невизначеність майбутнього і навіть сама ситуація соціальних змін дають поштовх до соціальної дезадаптованості людей у багатьох її проявах і розвитку.

Сучасна криза сім'ї пов'язана з цілою низкою протиріч, головне з яких виникає між суспільством і сім'єю. В умовах зміни демографічних процесів в Україні, які характеризуються кризовим станом: збільшення кількості розлучень; самотні люди; перевищення смертності над народжуваністю; залишається високою материнська та дитяча смертність; смертність чоловіків і жінок працездатного віку, через що зберігається високий рівень вдівства та сирітства, простежується негативний вплив цих чинників на функціонування інституту сім'ї.

В умовах соціальних змін сім'я покликана стати ефективним інструментом формування нових цінностей і норм поведінки. Слід враховувати національні та регіональні особливості сімейних моделей і форм сімейної поведінки, спрямованих на задоволення духовних і культурних потреб населення країни, збереження і розвиток їх традицій, специфічних особливостей побуту.

Для дослідження було обрано низку методів та психодіагностичних методик. Проведена робота дала можливість на соціально-психологічному та соціокультурному рівнях посилити узгодженість сімейних ролей, життєвих позицій, мотивів соціальної поведінки і тим самим зрозуміти взаємостосунки між подружжям.

Аналізуючи узагальнені результати дослідження, можна зазначити, що представниці жіночої статі орієнтовані на створення сім'ї та особисті переживання, водночас чоловіки основною можливістю реалізувати себе в діяльності вважають забезпечення для себе матеріально. Така тенденція може

свідчити про традиційний розподіл чоловічих і жіночих ролей в українському суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Актуальні проблеми досліджень сучасної сім'ї в Україні (Т.М. Яблонська) // Український соціум. – 2004. - № 2 (4). – С. 80-84.
2. Алексеєнко Т.Ф. Інтегровані умови сучасного сімейного виховання і коефіцієнт їхньої корисної дії / Алексеєнко Т.Ф. // Педагогіка і психологія. – 2002.-№1-2. – С. 53-61.
3. Алексеєнко Т.Ф. Умови сучасного сімейного виховання: Науково-методичний посібник. – К., 2000. – 223 с.
4. Аметова Є. Р. Про значення сім'ї у формуванні вільної особистості дитини / Бех І.Д. Особистість народжується в сім'ї // Початкова школа. – 2002. - № 2. – С. 12-15.
5. Бех І.Д. Особистість народжується в сім'ї // Початкова школа. – 2002. Алексеєнко Т.Ф. Умови сучасного сімейного виховання: Науково-методичний посібник. – К., 2000. – 223 с.
6. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї: Курс лекцій. – К.: НАУМ, 2001. – 208 с.
7. Бондарчук О.І. Сім'я як осередок соціалізації дитини // Проблеми соціальної захищеності дітей в ринкових умовах. – К.: АЛД, 1998. – 165 с.
8. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї : курс лекцій / О. І. Бондарчук; МАУП. – К., 2001. – 170 с.
9. Буленко Т.В. Соціально-психологічні основи функціонування сучасної молоді сім'ї / Т. В. Буленко // Науковий вісник ВДУ ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2010. – № 9.
10. Вербець В.В. Соціологія : навч. посіб. / В. В. Вербець, О.А. Субот, Т.А. Христюк. – К. : КОНДОР, 2009. – 550 с.
11. Виховання національно-свідомого, патріотично зорієнтованого молодого покоління, створення умов для його розвитку як чинник забезпечення національних інтересів України: аналітико-інформаційні матеріали. – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді. – 2003. – С. 76-80.

12. Вишко Т. Дихай і живи. Як опанувати себе в кризових ситуаціях / Тетяна Вишко. – Х. : Віват, 2023. – 192 с. – (Серія «Саморозвиток»).
13. Вознесенська О.Л., Сидоркіна М.Ю. Арт-терапія у подоланні психічної травми: практичний посібник. Київ: Золоті ворота, 2016. 202 с.
14. Волошина В.В., Долинська Л.В., Ставицька С.Щ., Темрук О.В. Загальна психологія: Практикум: Навч. Посібн. – 7-ме вид. – К.: Каравела, 2019. – 280 с.
15. Гордон Джеймс С. Трансформація травми / Переклала з англ. Галина Сташків. – Львів: Літопис, 2023. – 352 с.
16. Гуцуляк Н.М., Матейчук Н.Г. Психологія. : навч. посіб. / Уклад. : Н.М. Гуцуляк, Н.Г. Матейчук . – Чернівці : Технодрук, 2014. – 300 с.
17. Етика: Навч. Посібник / Т.Г. Афаліна, В.В. Єфименко, О.М. Лінчук та ін. – К.: Либідь, 1992. – 328 с.
18. Засекіна Л.В. Основи психології та міжособове спілкування : навч. посіб. / Л.В. Засекіна, Т.В. Пастрик. – 2-е вид. К. : ВСВ «Медицина», 2018. – 216 с.
19. Ільїна Н.М. Загальна психологія: теорія та практикум : навчальний посібник / Н.М. Ільїна, С.О. Мисник. – Суми : Університетська книга, 2020. – 352 с.
20. Канівець Т. М. Лекційний матеріал до курсу «Спецпрактикум з соціальної психології»: Навчальний посібник для студентів ВНЗ. – Чернівці, 2016. – 132 с.
21. Канівець Т. М. Практичний матеріал до курсу «Спецпрактикум з соціальної психології»: Навчальний посібник для студентів ВНЗ. – Чернівці, 2016. – 112 с.
22. Канівець Т.М. Матейчук Н.Г., Фесун Г.С. Психологія. Теоретичний та практичний аспекти : Навчальний посібник для студентів ВНЗ. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2019. 260 с.
23. Киричук О.В., Основи психології / За ред. О.В. Киричука, В. А. Роменця. – К., 1997. – с.46-61.

24. Кісарчук З. Г. Психологічна допомога сім'ї : навч. посіб. : у 3 кн. / З.Г. Кісарчук, О.І. Єрмусевич – К. : Главник, 2006.
25. Клейнман П. Психологія 101: факти, теорія, статистика, тести й таке інше! Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», м. Харків.2019 р. – 192 с.
26. Кляпець О.Я. Психологічні чинники вибору молодою людиною цивільного шлюбу : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / О.Я. Кляпець, Інститут соціальної та політичної психології АПН України. – К., 2004. – 178 с.
27. Коваленко А.Б., Корнев М.Н. Соціальна психологія: Підручник. – К., 2006. – 400 с.
28. Конфлікти з батьками: чи можна їх уникнути? // Все для вчителя. - 2005. - № 17-16. – С. 21-24.
29. Корольчук М. С., П. П. Криворучко, В. І. Осьодло, Г. В. Грищенко, К.С. Максименко, О. Ф. Хміляр, Г. П. Левківська, А. І. Кулаженко, Л.Л. Косар, С. М. Миронець Психологія сімейних взаємин: навч. посіб – К. : Ніка-Центр, 2010. – 296 с.
30. Кравченко Т.В. Сім'я та її вплив на соціалізацію дитини / Т.В. Кравченко // Педагогіка і психологія. – 2009. - №3. – С. 32-42.
31. Кравченко Т.В. Сучасна сім'я у вимірі її вартостей // Рідна школа. – 2006. - № 1. – С. 15-18.
32. Кравченко Т.В., Трубавіна І.М. Допомога батькам у вихованні дітей: Методичні рекомендації для соціальних працівників. – К.: Держсоцслужба, 2005. – 100 с.
33. Левицький В.М. Психологія семейних відносин. – К.: Фенікс, 1991.
34. Максименко С. Д. Основи загальної психології / За ред. С. Д. Максименка. – К., 1998.
35. Максименко С.Д. Психологія у соціальній та педагогічній практиці. – К., 1998.

36. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія. К.: МАУП, 2000. – с.61-62.
37. Максимова Н.Ю. Сімейне консультування : навч. посіб. / Н.Ю. Максимова. – К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. – 304 с.
38. Матеріали сайту Психологічного центру «Адалін» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://adalin.mospsy.ru/r_03_00/r_03_03b.shtml
39. Насонова О.Б. Становлення дитячої особистості у сімейних взаєминах // Вихователю про психологію та педагогіку сексуального розвитку дитини. – К., 1996. – 187 с.
40. Онищенко Г. І. Рольова взаємодія в молодій сім'ї / Г.І. Онищенко, С.М. Хоружий // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України, [за ред. С. Д, Максименка]. – К, 2003. – Т. V, ч. 7. – С. 191-197.
41. Основи практичної психології / За ред. Панка, Титаренко. – К., 1999.
42. Основи психології і педагогіки: Консп. лекц. / Н.Г. Лебедева, О.Т. Джурелюк, Д.О. Самойленко. – Алчевськ: ДонДТУ, 2009. – 174 с.
43. Павлюк Л. Основи демократичного виховання в Україні // Аудиторія. – 2002. - № 2. – С. 23-26.
44. Панок В. Г., Основи практичної психології / За ред. В. Г. Панка, Т. М.Титаренко. – К., 1999.
45. Постовий В.Г. Сучасна сім'я і її педагогіка / Інститут системних досліджень освіти АПН України. Інститут педагогіки. – К.: Освіта, 1994. – 64 с.
46. Постовий В.Г. Цінності української родини // Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах. – К., 2000. – 156 с.
47. Практикум із загальної психології / За ред. Т.І. Пашукової. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – 9-16.
48. Психологічна допомога сім'ї: Посіб. / За ред. З.Г. Кісарчук. – К.: Вид-во Ін-ту соціології НАН України, 1998. – С. 15-20.

49. Психологія сім'ї : навч. посіб. / В. М. Поліщук, Н. М. Ульяна, С.А. Поліщук та ін. ; за заг. ред. В. М. Поліщука. – 2-ге вид., доповн. – Суми : Університет. кн., 2009. – 282 с.
50. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2005. – 360 с. (Альма-матер)
51. Скрипченко О., Загальна психологія / О.Скрипченко, Л. Долинська, З. Огороднійчук та ін. – К.: «А.П.Н.», 2001. – с.64-65.
52. Столяренко В.В. Психологія 101 : факти, теорія, статистика, тести й таке інше. м. Харків, 20212. – 218 с.
53. Трофімова Ю.Л. Психологія / За ред. Ю.Л. Трофімова. – К.: Либідь, 1999. – 558 с.
54. Федоренко Р.П. Психологія сім'ї [Текст]: навч. посіб. / Раїса Петрівна Федоренко. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 364 с.
55. Федоренко Р.П. Психологічний практикум з консультування: зміст, прийоми, технології : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Р.П. Федоренко, К. І. Шкарлатюк. – Луцьк : СНУ ім. Лесі Українки, 2012. – 200 с.
56. Федоренко Р.П. Психологія молодшої сім'ї та сімейна криза : монографія / Р.П. Федоренко. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 168 с.
57. Флемінг К. Говорити легко та невимушено. Як стати приємним співрозмовником / Керол Флемінг ; пер. з англ. Ш. Нодя. – Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2020. – 240 с.
58. Холмогорова А.Б. Сімейні фактори депресії / А. Б. Холмогорова [та ін.] // Питання психології. – 2005. – № 6. – С. 63-71.
59. Циба В.Г. Соціологія особистості: системний підхід: Навчальний посібник. – К.: МАУП, 2000. – 152 с.
60. Цимбалюк І.М., Яницька О.Ю. Загальна психологія. Модульно-рейтинговий курс для студентів вищих навчальних закладів. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 304 с.

ДОДАТКИ

Методика ціннісної орієнтації М. Рокича

Методика *«Ціннісні орієнтації»* розроблена як тест особистості, спрямований на вивчення ціннісно-мотиваційної сфери людини. Система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону спрямованості особистості і складає основу її відносин до навколишнього світу, до інших людей, до себе самої, основу світогляду і ядро мотивації життєвої активності, основу життєвої концепції і «філософії життя».

Методика. Дослідження краще проводити індивідуально, але можливо і групове тестування.

Респонденту пропонуються два списки цінностей (по 18 у кожному), або на аркушах паперу в алфавітному порядку, або на картках. У списках досліджуваний присвоює кожній цінності ранговий номер, а картки розкладає по порядку значущості. Остання форма подачі матеріалу дає більш надійні результати.

Спочатку пропонується набір термінальних, а потім набір інструментальних цінностей.

Інструкція до тесту: «Зараз Вам буде запропонований набір з 18 карток з позначенням цінностей. Ваше завдання – розкласти їх по порядку значимості для Вас як принципів, якими Ви керуєтеся у Вашому житті.

Уважно вивчіть таблицю і, вибравши ту цінність, яка для Вас найбільш значима, помістіть її на перше місце. Потім виберіть другу за значимістю цінність і помістіть її слідом за першою. Потім виконайте те ж з усіма рештою цінностями. Найменш важлива залишиться останньою і займе 18 місце.

Виконуйте завдання не поспішаючи, вдумливо. «Кінцевий результат повинен показати Вашу справжню позицію».

Тестовий матеріал:

Список А (термінальні цінності):

1. активна діяльна життя (повнота та емоційна насиченість життя);
2. життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом);
3. здоров'я (фізичне і психічне);
4. цікава робота;
5. краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві);
6. любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною);
7. матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів);
8. наявність хороших і вірних друзів;
9. суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі);

10. пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальне розвиток);
11. продуктивна життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей);
12. розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення);
13. розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків)
14. свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)
15. щасливе сімейне життя
16. щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому)
17. творчість (можливість творчої діяльності)
18. впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч; сумнівів).

Список Б (інструментальні цінності):

1. акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах;
2. вихованість (гарні манери);
3. високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання);
4. життєрадісність (почуття гумору);
5. старанність (дисциплінованість);
6. незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче);
7. непримиренність до недоліків у собі та інших;
8. освіченість (широта знань, висока загальна культура);
9. відповідальність (почуття боргу, вміння тримати своє слово);
10. раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення);
11. самоконтроль (стриманість, самодисципліна);
12. сміливість у отстаюваннях своєї думки, поглядів;
13. тверда воля (вміння настояти на своєму, не відступати перед труднощами)
14. терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани)
15. широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички)
16. чесність (правдивість, щирість)
17. ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі)
18. чуйність (дбайливість)

Інтерпретація результатів тесту. Аналізуючи ієрархію цінностей, слід звернути увагу на їх угруповання випробуванним у змістовні блоки по різних значеннях. Так, наприклад, виділяються «конкретні» і «абстрактні» цінності, цінності професійної самореалізації й особистого життя і т. д.

Інструментальні цінності можуть групуватися в етичні цінності, цінності спілкування, цінності справи; індивідуалістичні і конформістські цінності, альтруїстичні цінності; цінності самоствердження і цінності прийняття інших і т. д. Це далеко не всі можливості суб'єктивного структурування системи ціннісних орієнтацій. Психолог повинен спробувати вловити індивідуальну закономірність.

Якщо не вдається виявити жодної закономірності, можна припустити несформованість у респондента системи цінностей або навіть нещирість відповідей.

Достоїнства і недоліки методики. Перевагами методики є універсальність, зручність і економічність у проведенні дослідження й обробці результатів, гнучкість – можливість варіювати як стимульний матеріал (списки цінностей), так і інструкції. Істотним її недоліком є вплив соціальної бажаності, можливість нещирості. Тому особливу роль у даному випадку відіграє мотивація діагностики, добровільний характер тестування і наявність контакту між психологом і досліджуваним.

Для подолання зазначених недоліків і більш глибокого проникнення в систему ціннісних орієнтацій можливі зміни інструкції, які дають додаткову діагностичну інформацію і дозволяють зробити більш обґрунтовані висновки. Так, після основної серії можна попросити досліджуваного ранжувати картки, відповідаючи на наступні питання:

- «В якому порядку і в якій мірі (у відсотках) реалізовані дані цінності у Вашому житті?»
- «Як би Ви розташували ці цінності, якщо б стали таким, яким мріяли?»
- «Як, на Ваш погляд, це зробила би людина, яка має досвід у всіх відносинах?»
- «Як зробили б це, на Вашу думку, більшість людей?»
- «Як це зробили б Ви за 5 або 10 років тому?»
- «.....через 5 або 10 років?»
- «Як ранжирували би картки близькі Вам люди?»

Методика «Розподіл ролей у сім'ї»
(Ю.Є. Альошина, Л.Я. Гозман, Є.М. Дубовська)

Бланк методики

ППП (код) _____ Вік _____ Стать _____

Дата дослідження _____

Місце роботи (навчання) _____

Інструкція. Просимо Вас відповісти на запропоновані нижче питання, які стосуються деяких моментів організації Вашого сімейного життя. Всі Ваші відповіді зберігаються в таємниці.

Для кожного питання пропонується набір варіантів відповідей; виберіть, будь ласка, ту відповідь, що у більшій мірі відповідає Вашій точці зору, і на відповідному листку відзначте його хрестиком напроти відповідного питання.

Текст опитувальника розподілу ролей у сім'ї

1. Від кого з вас залежать інтереси й захоплення сім'ї?
 - А. В основному це залежить від чоловіка.
 - Б. Це більшою мірою залежить від чоловіка, але й від дружини теж.
 - В. Це більшою мірою залежить від дружини, але й від чоловіка теж.
 - Г. В основному це залежить від дружини.
2. Від кого з вас більшою мірою залежить настрої у сім'ї?
 - А. В основному настрої залежить від дружини.
 - Б. Більшою мірою настрої залежить від дружини, але й від чоловіка теж.
 - В. Більшою мірою настрої залежить від чоловіка, але й від дружини теж.
 - Г. В основному настрої залежить від чоловіка.
3. Якщо виникне необхідність, хто з вас у першу чергу знайде, де можна зайняти велику суму грошей?
 - А. Це зробить дружина.
 - Б. У першу чергу це зробить дружина, але й чоловік теж.
 - В. У першу чергу це зробить чоловік, але й дружина теж.
 - Г. Це зробить чоловік.
4. Хто у вашій сім'ї частіше запрошує в дім гостей?
 - А. Частіше запрошує чоловік.
 - Б. Зазвичай запрошує чоловік, але й дружина теж.
 - В. Зазвичай запрошує дружина, але й чоловік теж.
 - М. Частіше запрошує дружина.
5. Кого в сім'ї більше турбує затишок і зручність вашої квартири?
 - А. В основному чоловіка.
 - Б. Більшою мірою чоловіка, але й дружину теж.

- В. Більшою мірою дружину, але й чоловіка теж.
Г. В основному дружину.
6. Хто з вас частіше першим цілує й обіймає іншого?
А. Зазвичай це робить чоловік.
Б. Зазвичай це робить чоловік, але й дружина теж.
В. Зазвичай це робить дружина, але й чоловік теж.
М. Зазвичай це робить дружина.
7. Хто у вашій сім'ї вирішує, які газети й журнали виписувати?
А. Зазвичай вирішує дружина.
Б. Більшою мірою це залежить від дружини, але й від чоловіка теж.
В. Більшою мірою це залежить від чоловіка, але й від дружини теж.
Г. Зазвичай вирішує чоловік.
8. Із чиєї ініціативи ви частіше ходите в кіно, у театр?
А. З ініціативи чоловіка.
Б. В основному з ініціативи чоловіка, але буває, що й дружини.
В. В основному з ініціативи дружини, але буває, що й чоловіка.
Г. З ініціативи дружини.
9. Хто у вашій сім'ї грає з маленькими дітьми?
А. В основному дружина.
Б. Частіше дружина, але й чоловік теж.
В. Частіше чоловік, але й дружина теж.
Г. В основному чоловік.
10. Від кого у вашій родині залежить взаємна задоволеність інтимними відносинами?
А. В основному це залежить від чоловіка.
Б. Більшою мірою це залежить від чоловіка, але й від дружини теж.
В. Більшою мірою це залежить від дружини, але й від чоловіка теж.
Г. В основному це залежить від дружини.
11. Майже всі подружні пари час від часу зазнають труднощів в інтимних відносинах; як ви вважаєте, від кого це може залежати у вашій сім'ї (вільно або мимоволі) більшою мірою?
А. Частіше від чоловіка.
Б. Зазвичай від чоловіка, але й від дружини теж.
В. Зазвичай від дружини, але й від чоловіка теж.
Г. Частіше від дружини.
12. Чиї життєві принципи й правила (відношення до неправди, обов'язковість виконання обіцянок, неможливість запізнень й ін.) є визначальними у вашій родині!
А. Життєві принципи дружини.
Б. Як правило, дружини, але в деяких випадках і чоловіка.
В. Як правило, чоловіка, але в деяких випадках і дружини.
Г. Життєві принципи чоловіка.
13. Хто у вашій родині стежить за поведінкою маленьких дітей!
А. В основному це робить дружина.

- Б. Частіше це робить дружина, а іноді й чоловік.
В. Частіше це робить чоловік, а іноді й дружина.
Г. В основному це робить чоловік.
14. Хто у вашій сім'ї ходить із дитиною в кіно, театр, на прогулянки й ін.?
А. В основному це робить чоловік.
Б. Частіше це робить чоловік, але й дружина теж.
В. Частіше це робить дружина, але й чоловік теж.
Г. В основному це робить дружина.
15. Хто у вашій сім'ї більшою мірою звертає увагу на самопочуття іншого?
А. Чоловік.
Б. Більшою мірою чоловік, але й дружина теж.
В. Більшою мірою дружина, але й чоловік теж.
Г. Дружина.
16. Уявіть собі таку ситуацію: в обох з вас з'явилася можливість перемінити роботу на більш високо оплачувану, але менш цікаву. Хто це зробить у першу чергу?
А. Це зробить дружина.
Б. Скоріше дружина, ніж чоловік.
В. Скоріше чоловік, ніж дружина.
Г. Це зробить чоловік.
17. Хто у вашій сім'ї займається повсякденними покупками?
А. В основному чоловік.
Б. Більшою мірою чоловік, але й дружина теж.
В. Більшою мірою дружина, але й чоловік теж.
Г. В основному дружина.
18. Хто у вашій сім'ї має більше підстав ображатися на байдужість, черствість, безтактність іншого?
А. Чоловік.
Б. Більшою мірою чоловік, ніж дружина.
В. Більшою мірою дружина, ніж чоловік.
Г. Дружина.
19. Якщо у вашій сім'ї виникнуть грошові труднощі, то хто – чоловік, чи жінка, займеться пошуками додаткового заробітку?
А. Це зробить чоловік.
Б. У першу чергу це зробить чоловік, але й дружина прийме в цьому участь.
В. У першу чергу це зробить дружина, але й чоловік прийме в цьому участь.
Г. Це зробить дружина.
20. Хто у вашій сім'ї планує, як і де провести відпустку
А. В основному дружина.
Б. Частіше дружина, але й чоловік бере участь.
В. Частіше чоловік, але й дружина бере участь.
Г. В основному чоловік.

21. Хто у вашій сім'ї викликає представників різних ремонтних служб і веде з ними переговори!

А. В основному це робить дружина.

Б. Частіше це робить дружина, але іноді й чоловік.

В. Частіше це робить чоловік, але іноді й дружина.

Г. Зазичай це робить чоловік.

Дякуємо за участь!

Інтерпретація результатів методики. Обробка результатів зводиться до підрахунку, у якому ступінь тієї або іншої ролі реалізується чоловіком (або дружиною).

Нижче приводиться «ключ» методики (тобто розподіл питань по конкретних сімейних ролях).

Індекси по кожній сфері підраховуються як середнє арифметичне трьох питань.

У питаннях 1, 4, 5, 6, 8, 10, 11, 14, 15, 17, 18, 19 першому варіанту відповіді (А) приписується 1 бал, другому (Б) - 2 бали, третьому (В) - 3 бали, четвертому (Г) - 4 бали. В інших питаннях значення приписуються у зворотному порядку, тобто в питаннях 2, 3, 7, 9, 12, 13, 16, 20, 21 (А = 4 бали, Б = 3 бали, В = 2 бали, Г = 1 бал).

Підрахунок по сферах (з першої по сьому) ведеться в такий спосіб (у дужках - номери питань, на їхнє місце треба вписати кількість отриманих по даному питанню балів):

1) $(9 + 13 + 14) : 3 =$

2) $(2 + 15 + 18) : 3 =$

3) $(19 + 3 + 16) : 3 =$

4) $(20 + 8 + 4) : 3 =$

5) $(17 + 5 + 21) : 3 =$

6) $(10 + 6 + 11) : 3 =$

7) $(1 + 7 + 12) : 3 =$

Чим вище бал, тим більшою мірою дана роль в опитуваній сім'ї реалізується дружиною, чим нижче – тим більше реалізується чоловіком. Якщо величина близька до серединного значення, то дану роль обоє реалізують приблизно рівною мірою.

Найбільш повна інформація може бути отримана, якщо в опитуванні беруть участь обидва члени подружжя, тоді представляється можливість не тільки з'ясувати думку кожного з них про розподіл ролей у сім'ї, але й зіставити їхні відповіді на пропоновані питання.

**Методика «Діагностики рівня суб'єктивного контролю» (РСК)
Дж. Роттера (адаптація Є. Бажина, С. Голинкіної, А. Еткіна)**

Мета. Швидко та ефективно оцінити сформований локус контролю над різними життєвими ситуаціями.

Можливе індивідуальне і групове дослідження. Методику можна використовувати в розв'язанні, широкого кола соціально-психологічних і медико-психологічних проблем.

Структура. Методика РСК складається з 44 запитань, які дозволяють вивчати екстернальність-інтернальність у міжособистісних і сімейних стосунках. Також у ній є пункти, які вимірюють ставлення до здоров'я і хвороби.

Інструкція. Уважно прочитайте наведені твердження. Якщо їх зміст Вам абсолютно не підходить, то поставте хрестик у клітинці « -3 »; просто не підходить « -2 »; швидше не підходить, ніж підходить «-1»; швидше підходить, ніж не підходить «+1», підходить «+2», дуже підходить «+3».

Звертаємо вашу увагу, що правильні і неправильні відповіді відсутні. Сподіваємося на співпрацю та вашу відвертість у відповідях.

№	Твердження	-3	-2	-1	+1	+2	+3
1.	Кар'єра залежить, насамперед, від вдалого збігу обставин, а не від здібностей та зусиль самої людини						
2.	Більшість розлучень відбувається тому, що люди не захотіли пристосуватися один до одного						
3.	Хвороба - випадок, якщо маєш захворіти, то нічого не зробиш						
4.	Люди залишаються самотніми, бо не виявляють інтересу і дружелюбності до оточення						
5.	Здійснення моїх бажань часто залежить від везіння						
6.	Марно докладати зусилля, щоб завоювати симпатію інших						
7.	Зовнішні обставини (батьки, добробут) впливають на сімейне щастя не менше, ніж подружні стосунки						
8.	Я часто відчуваю, що мало впливаю на						

- те, що відбувається зі мною
- Як правило, керівництво буде більш ефективним, якщо повністю контролюватиме підлеглих, а не сподіватиметься на їх самостійність
9. Мої оцінки в школі часто залежали від випадкових обставин (настрій вчителя), а не моїх зусиль
10. Коли я будую плани, то, як правило, упевнений, що зможу їх реалізувати
11. Те, що багатьох здається везінням або вдачею, насправді є результатом тривалих цілеспрямованих дій
12. Гадаю, що здоровий спосіб життя більше до помає здоров'ю ніж лікарі та ліки.
13. Якщо люди не підходять один одному, то всі їх зусилля налагодити сімейне життя будуть марними.
14. Як правило, оточення цінує зроблене мною.
15. Діти виростають такими, якими їх виховують батьки.
16. Гадаю, що випадок або доля в моєму житті не мають важливого значення.
17. Я намагаюся не планувати на далеку перспективу, бо не знаю як складуться обставини.
18. Мої оцінки в школі більше залежали від моїх зусиль та якості підготовки
19. У сімейних конфліктах я вважаю винним себе, а не партнера
20. Життя більшості людей залежить від обставин.
21. Я надаю перевагу такому керівництву, яке сприяє підлеглим у самостійному розв'язанні проблем.
- 22.

23. Гадаю, що мій спосіб життя ніяк не став причиною моїх хвороб
24. Як правило, несприятливий збіг обставин заважає людям досягти успіху.
25. За погану роботу організації мають відповідати ті люди, які в ній працюють
26. Я відчуваю, що нездатний щось змінити в сімейних стосунках
27. Якщо я, дуже схочу, то зможу отримати будь-чию прихильність.
28. На підростаюче покоління впливає так багато факторів, що часто батьки безсилі щось змінити.
29. Те, що відбувається зі мною, є наслідком моїх дій та вчинків.
30. Іноді важко зрозуміти, чому керівник вчиняє саме так.
31. Людина, яка не досягла успіхів у роботі, швидше, не доклала до цього достатніх зусиль.
32. Як правило, я можу змусити членів своєї родини діяти за моїми бажаннями.
33. Причиною неприємностей та невдач у моєму житті частіше були інші люди, а не я.
34. Дитину можна вберегти від хвороби, якщо її доглядати і правильно, одягати.
35. У складних ситуаціях я вичікую, поки проблема розв'яжеться сама собою.
36. Успіх є результатом копіткої роботи і мало залежить від везіння або випадку.
37. Я відчуваю, що від мене більше, ніж від когось, залежить щастя моєї родини.
38. Мені завжди було важко зрозуміти, чому я подобаюся одним людям і не подобаюся іншим.

39. Я приймаю рішення і дію, а не очікую допомоги від інших або везіння.
На жаль, заслуги людини часто
40. залишаються невизнаними, незважаючи на її зусилля.
У сімейному житті є такі обставини, які
41. неможливо розв'язати, навіть дуже до цього прагнучи.
42. Здібні люди, які не змогли реалізуватися, повинні звинувачувати лише себе.
43. Багато моїх успіхів стали можливими лише завдяки іншим людям.
Більшість невдач у моєму житті були
44. через невміння, незнання або лінощі і мало залежали від везіння

Обробка результатів. Використовуються ключі. Відповіді на пункти у стовпчиках «+» додаються із своїм знаком а відповіді на пункти: у стовпчиках «-» з протилежним знаком.

Показники опитувальника РСК, побудовані згідно з принципом ієрархічної структури системи регуляції діяльності, мають узагальнений показник індивідуального РСК, інваріантний до окремих ситуацій діяльності, два показники середнього рівня схожості і низку ситуаційних показників.

1. *Шкала загальної інтернальності (I₃).*

Високі показники вказують на високий рівень контролю у будь-яких значущих ситуаціях: вважають, що більшість подій є наслідком власних дій, можуть самі керувати ситуацією; відчувають відповідальність за те, як у цілому складається власне життя. Низькі показники – низький рівень суб'єктивного контролю: не помічають зв'язку між власними діями та значущими в житті подіями; не вважають, що здатні їх контролювати; думають, і думають, що більшість подій є результатом випадку або дій інших людей.

2. *Шкала інтернальності у сфері досягнень (I_д).* Високі показники вказують на високий рівень емоційного контролю за емоційно-позитивними подіями і ситуаціями: вважають, що самі досягли того, що є і було в житті, і здатні досягати успіхів у майбутньому. Низькі показники - людина пов'язує свої успіхи і досягнення з ситуаціями (пощастило, щаслива доля, допомога друзів тощо).

3. *Шкала інтернальності у сфері невдач (I_н).* Високі показники вказують на розвинене почуття внутрішнього контролю стосовно негативних подій та ситуацій, що виявляється в-тенденціях звинувачувати себе в неприємностях і стражданнях. Низькі показники - схильність приписувати відповідальність іншим людям за події або вважати їх наслідком невезіння.

4. Шкала інтернальності у сімейних стосунках (T_c). Високі показники вказують на схильність людини відповідати за події, які відбуваються в сім'ї. Низькі показники - людина вважає свого партнера причиною сімейних, проблем.

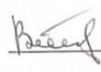
5. Шкала інтернальності у сфері виробничих відносин (I_e). Високі показники вказують, що людина вважає свої дії важливим фактором організації виробничої діяльності, стосунків, які склалися в робочій групі, кар'єрному рості тощо. Низькі показники – людина схильна основну відповідальність перекладати на зовнішні обставини (керівництво, партнери в роботі, везіння тощо).

6. Шкала інтернальності стосовно здоров'я та хвороби ($I_{зд}$). Високі показники вказують на відповідальність самої людини за власне здоров'я: якщо хворіє, то звинувачує себе і вважає, що одужання багато в чому залежить від її дій. Людина з низькими показниками вважає хворобу наслідком випадку і сподівається, що одужає завдяки діям інших, насамперед лікарів.

Валідність шкал РСК перевірялася з допомогою порівняння отриманих даних з результатами шкал за методикою Дж. Кеттела. Людина з низьким суб'єктивним контролем – емоційно нестабільна (фактор - C), схильна до неформальної поведінки (фактор -G), некомунікабельна (фактор -Q1), у неї поганий самоконтроль (фактор - Q3), висока напруженість (фактор -Q4). Людина з високим суб'єктивним контролем – емоційно стабільна (фактор +C), наполеглива і рішуча (фактор +G), комунікабельна (фактор -Q2), у неї високий самоконтроль (фактор + Q5), стриманість (фактор-Q4).

Суб'єктивний контроль над позитивними подіями (досягненнями, успіхами) найбільше корелює з силою (фактор +C) самоконтролем (фактор – Q3), соціальною-екстраверсією фактори +A; -Q2

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів
мають посилання на відповідне джерело.

(підпис)

Міноцька В.О.